

1(1) 2004

СПАДЩИНА

Завітайте, друзі!

Подолайте друзі,
Стежку некоротку —
Буде і спочинок,
І накритий стіл.

Приїжджайте, друзі,
У Звенигородку,
Легідну столицю
Кобзаревих сіл.

Хоч її не видно
На великих картах,
Там, де вкарбувались
Визначні місця, —

Та Звенигородку,
Скажемо без жарту,
Впишете навіки
У свої серця.

Хай гримлять літаври,
Широко співайте
Про могутні ріки
Стольні города!

Тільки пам'ятайте,
Не позабуйте,
Що й маленький Тікич
В море упада.

Це ж у нас хлюпоче
Гречки біла піна,
Котить буйні хвилі
Дужий житограй.

Пелюсткуйся дужче,
Квітку України —
Краї Звенигородський,
Кобзаревий край!

Володимир Якименко.

СУПРАСЛІСЬКИЙ СПИСОК Року 1394

...сам же князь великий Витовтъ, понде на подольськую зем-
лю, а князю Скиригайлу повели ити ис Киева ко Черькасомъ ко
Звенигороду, князь же Скиригайло, Божею помощию великого
князя Витовта повелениемъ, взя Черкасы и Звенигород, и воз-
вратися паки ко Києву...

Полное собрание русских летописей,
т.17, М., 1907. стр. 80

610 років

літописної згадки про Звенигородку
ще раз нагадують нам про багатовікову
славу історію міста. Столиця Кобзаре-
вого краю була у вирі всіх історичних по-
дій, які визначали долю України. Пам'ятає наша земля спустошливі набі-
ги завойовників, і славні походи Виз-
вольної війни під провалом Богдана

Хмельницького, і гайдамацький рух часів Коліївщини, і відродже-
ну славу Вільного Козацтва України, і переможні бої Корсунь-Шев-
ченківської битви.

Та недаремно мовиться, що стара слава нову любить. Саме з
цього виходить нинішній склад міської ради та її виконкому. Про-
довжуючи традиції самоврядування, закладеного ще магдебурзь-
ким правом, депутати міської ради четвертого скликання з ініціа-
тиви керівників міста, розробили і затвердили Статут територі-
альної громади як малої Конституції Звенигородки, що дасть змогу
всім мешканцям міста відчувати себе дієвою територіальною гро-
мадою з усіма відповідними повноваженнями. Саме зусиллями
всіх громадян міста, його трудових колективів наше місто вважа-
ється одним з кращих в області.

Затверджений рішенням сесії Звенигородської міської ради герб
Звенигородки символізує його одвічну славу та прадавнє поход-
ження. Маємо чим гордитися, і водночас зробити все від нас на-
лежне, щоб Звенигородка була славна не лише своїм минулим.
Бережимо і примножуймо ту славу!

Із вітального слова Звенигородського міського голови Олександра Яковича Саєнка
на урочистому зібранні, присвяченому дню міста 21 серпня 2004 р.

Цей номер журналу видано за
добродійного сприяння Звениго-
родського міського голови Олексан-
дра Яковича Саєнка та Голови
правління ВАТ "Ватутінський
м'ясокомбінат" Сергія Генадійовича
Степаненка, голови правління ВАТ
"Звенигородський сироробний
комбінат" Олександра Петровича
Денисенка.

Редакція журналу висловлює щирі вдячності директору Зве-
нигородського поліграфічного підприємства Володимирі Іва-
новичу Неумитому, старшому майстру Людмилі Федорівні Го-
дованик, складачам і верстальникам комп'ютерного набору Надії
Василівні Кримінській і Андрію Володимировичу Неумитому,
фотомонтажисту Володимирі Вікторовичу Загоруйку, друка-
рям офсетного друку Щербині Олександрі Віталійовичу, Ка-
лашнікову Андрію Миколайовичу, Бородій Олені Микитівні, бро-
шурувальнику Бодун Тетяні Іванівні, які з особливою увагою і
турботою допомогли редакції в підготовці і випуску сигнального
номера журналу "Спадщина" (2002 р.).

Спадщина

1(1) 2004

Науково-популярний краєзнавчий журнал
для вчителів, учнів, студентів, краєзнавців

Засновник:

відділ культури Звенигородської
районної державної адміністрації.
Свідоцтво про державну реєстрацію
ЧС №439 від 26.08.2004

Редколегія:

Н.Д.Кульбаченко —

начальник відділу культури
райдержадміністрації.

С.С.Лячинський —

науковий співробітник районного краєз-
навчого музею ім.Т.Г.Шевченка, член
Національної спілки журналістів України.

О.М.Наріжна —

директор Звенигородського районного
краєзнавчого музею ім. Т.Г.Шевченка.

Г.П.Петрушевець —

методист райметодкабінету відділу
освіти райдержадміністрації.

О.Р.Рябова —

начальник архівного відділу районної
державної адміністрації.

Т.С.Рябова —

секретар президії районної ради ветеран-
ів, член Національної спілки журналістів
України.

Редакція:

Редактор **Станіслав Лячинський**.
Відповідальний секретар **Олена Наріжна**.

Літпрацівник **Таміла Рябова**.

Фото **Віктор Добровольський**.

Колажі **Андрій Неумитий**.

Редакція працює на
громадських засадах.

Адреса редакції:

Звенигородський районний
краєзнавчий музей ім. Т.Г.Шевченка,
вул. Вячеслава Чорновола, 41,
20200 м.Звенигородка,
Черкаської області.

Здано до набору 22.07.04. Підп. до
друку 9.11.04. Формат 60х84/8. Папір
офсетний. Друк офсетний. Умовн. друк.
арк. 2,79. Обл. вид. арк. 3. Тираж 1000.
Зам. 987.

Звенигородське комунальне
видавничо-поліграфічне підприємство.
20200, м.Звенигородка,
вул. Дзержинського,28.

ЗМІСТ

ДОКУМЕНТИ

Привілей міста Звенигородки 2

ГЕРАЛЬДИКА

Станіслав Лячинський.

Історія становлення герба міста Звенигородки 5

ДОСЛІДЖЕННЯ

Станіслав Лячинський. *Звенигора і Звенигород* 10

Тетяна Деркач. *Село Гудзівка* 12

Михайло Рябоненко. *Перекази про Звенигору* 13

АРХЕОЛОГІЯ

Закон України "Про охорону культурної спадщини" 14

Звіт експедиції Інституту археології Академії наук України . . 14

Археологічні знахідки на Звенигорі:

— нумізматика; 15

— кераміка. 15

ПУБЛІКАЦІЇ

Клим Олійник. *Звенигора* 16

Ігор Посовень. *Звенигора* 20

Юрій Кругляк. *Дзвін-гора* 21

Віталій Бас. *Звенигора* 23

Микола Гірник. *Моя Звенигородщина* 21

Дмитро Горбенко. *Моя Звенигородка* 22

Василь Дергач. *На Звенигорі* 22

Валентина Кузьменко-Волошина. *Звенигора* 22

Валентина Кузьменко-Волошина. *Чи вам доводилось* . . . 22

Григорій Куцан. *Звенить гора* 22

Таїса Ларіна. *Балада про дзвін* 22

Олекса Лищенко. *Дзвенить гора* 23

Роман Руденко. *Дощ на Звенигорі* 23

Анатолій Рябоненко. *Вона прекрасна* 22

Михайло Шульга-Шульженко. *Пролікають останні вагони*... 23

НАША КНИГАРНЯ

Бібліотека краєзнавця 24

Документи

ПРИВІЛЕЙ МІСТА ЗВЕНИГОРОДКИ

АРХИВЪ

ЮГО-ЗАПАДНОЙ РОССИИ,

ИЗДАВАЕМЫЙ

ВРЕМЕННОЮ КОМИССІЕЮ

ДЛЯ

РАЗБОРА ДРЕВНИХЪ АКТОВЪ,

ВЫСОЧАЙШЕ УЧРЕЖДЕННОЮ

ПРИ

НѢВСКОМЪ, ПОДЪОЛЬСКОМЪ И ВОЛЫНСКОМЪ

ГЕНЕРАЛЪ-ГУБЕРНАТОРЪ.

ЧАСТЬ ПЯТАЯ.

АКТЫ О ГОРОДАХЪ.

(1432—1798).

ТОМЪ I.

КІЕВЪ.
Въ Университетской Типографіи.
1869.

ССХВІІ.

Грамота, выданная королемъ Станиславомъ-Августомъ городу Звенигородку: король признаетъ этотъ городъ свободнымъ и уравниваетъ его права съ правами другихъ свободныхъ городовъ республиканской на основаніи представляемыхъ ему древнихъ документовъ, равно какъ и на основаніи вновь изданныхъ сеймовыхъ конституцій. 1792. Апрѣля 30.

W imię Pańskie amen. Na wieczną pamięć. My, Stanisław August, z Bożej łaski i woli narodu król Polski, wielki książę Litewski, Biski, Pruski, Mazowiecki, Żmudzki, Kijowski, Wołyński, Podolski, Podlaski, Inflancki, Smoleński, Siewierski i Czernihowski.

Oznajmujemy niniejszymъ дипломомъ naszymъ renowacyjnymъ i konfirmacyjnymъ wszemъ wobec i każdemu osobie, komu o tymъ wiadzieć należy, tak teraźniejszego jako i potomnego wieku ludzior. Przetożono namъ jestъ przez panówъ rady naszej, przezъ boku naszymъ byłychъ, w imieniu i na rzeczъ szlachetnychъ przodkówъ, wojtów, burmistrzów, radnychъ, spółzów, ławników, magistratów i porządków, orazъ wszystkichъ ludu miasta wolnego Zwi-nogrodki, stołecznego powiatu Zwi-nogrodzkiego, w województwie Bra-clawskim, powiecie Zwi-nogrodzkim, po obydwu stronachъ rzeki Tykietzъ położonego, prawemъ seymu teraźniejszego za miasto stołeczne, zjazdów, obradom i sądomъ ziemian-kimъ powiatu Zwi-nogrodzkiego przeznaczonego, i za miasto wolne, sądowne zadeklarowanego, i pokładano przedъ nami: Naj-przedъ popisъ zanku i bractwskiego, pod panowaniem najjaśniejszego poprze-duka naszego, Zygmunta Augusta, króla Polskiego, wielkiego księcia Li-tewskiego, przezъ rewizorów, od tegożъ króla wyznaczonychъ, w roku tysiącъ pięćsetъ czterdziestymъ piątymъ, dnia „, miesiąca „, w mieście Bractwskimъ sporządzone, z sigmъ metryk wielkiego księcia Litewskiego autentycznie wyjęte, że dawniej zamekъ Zwi-nogrodzki z przyległymъ miastemъ i różnymi wsiami, między miastami: Bractwem, Czerniaszami i Kaniewemъ w tej Ukrainie po-łożony, od którego z Bractwa pod indygeńchъ posłów i gościów do Kijowa podwoły dawane były, znajdowałъ się, leczъ także z przyległymi osadami przezъ nieprzychylnychъ Tatarówъ zniszczony i spustoszony zostawszy, iezco-wienczasъ nie byłъ restaurowany, przezъ to imiennymъ Bractwemъ przezъ tychъ-że rewizorówъ do króla jego-mości prosiłъ, aby królъ imię znowu ten zamekъ Zwi-nogrodzki zbudować, a przezъ to omyli ulgę w podwoły dawanie

Грамота, выданная королемъ Станиславомъ Августомъ городу Звенигородке: король признаетъ этотъ городъ свободнымъ и уравниваетъ его права с правами другихъ свободныхъ городовъ Речи Посполитой на основании представляемыхъ ему древнихъ документовъ, равно какъ и на основании вновь изданныхъ сеймовыхъ конституцій. 1792. Апрѣля 30.

ВІД ПЕРЕКЛАДАЧА

Пропонуємо увазі читачів, вчителів, краєзнавців привілей про надання магдебурзького права місту Звенигородці. Наприкінці XVIII століття королівська Польща, намагаючись зберегти свій вплив на загарбаних нею українських і білоруських землях, надавала широкі повноваження місцевим органам самоврядування. Та це не врятувало її від чергового розділу сусідніми імперіями і втрати державності.

При перекладі збережено стилістичні особливості документу, складеного королівськими канцеляристами. Для зручності читання виділено абзаци, спрощено окремі звороти, зроблено примітки. Станіслав Лячинський.

В ім'я Боже амінь. На вічну спр-ви пам'ять. Ми, Станіслав Август (1), з Божої ласки і волі народу король Польський, великий князь Литовський, Руський, Пруський, Ма-зовецький, Жмудський, Київський, Волинський, Подільський, Підлісь-кий, Інфляндський, Смоленський, Сіверський і Чернігівський.

Відзначимо цим дипломом На-шим відновлюючим і утверджую-чим всім взагалі і кожному зокре-ма, кому про те знати належить, як нинішнього, так і прийдешньо-го віку людям. Повідомлено Нам, через панів ради Нашої, що при Нас знаходяться, з походження і дійсно шляхетних: президента, війта, бурмистрів, радців, суддів, лавних, магістрату і управління (2), а також усього люду міста вільно-го Звенигородки, столичного по-віту Звенигородського, у воєводст-ві Брацлавським (3), повіті Звени-городським, що по обидва боки річ-ки Тікичу лежить, правом сейму нинішнього за місто столичне, з'їздам нарадам і судам земським Звенигородського повіту призна-ченого і за місто вільне судове задеклароване.

І покладено перед нами:

Насамперед опис замку Бра-цлавського, в час панування найяс-нішого попередника Нашого, Зиг-мунда Августа (4), короля Поль-ського, великого князя Литовсь-кого, ревізорами, цим королем визначеними в році тисяча п'ят-сот сорок п'ятому, в місті Бра-цлаві укладений, з книг метрик Ве-ликого князівства Литовського достовірно скопійований і засвід-чуючий, що давній замок Звени-городський з прилеглим містом і різними селами між містами

Брацлавом, Черкасами і Каневом в тій Україні розташований, від якого з Брацлава для послів, що їдуть і гінців до Києва підводи на-давалися. І замок той з приле-глими осадами через ворогів та-тар знищений і спустошений зос-тався і ще в той час не був рес-таврований. Тому міщани брац-лавські через тих же ревізорів до короля йогомоосці прохання скла-ли, аби король їм знову той за-мок Звенигородський збудував і тим полегшення в наданні підвід учинив.

Потім права загальні, згідно з якими міста Великого князівства Литовського у воєводствах Київсь-кому, Волинському, Брацлавсько-му розташовані, перед заліченням їх до Корони, підлягали.

Як то:

тисяча п'ятсот п'ятдесят сьомо-го року, дня першого місяця квіт-ня, у Вільному — статут, чи орди-нація добр королівських, у Вели-кому князівстві Литовському роз-ташованих, через того ж поперед-ника Нашого, короля йогомоосці Зигмунда Августа(4), перед унією Великого князівства Литовського (5), і утворенням князівства Ки-ївського, а також воєводств: Во-линського і Брацлавського до Ко-рони на всі міста і села королівсь-кі, в час панування і правам Ве-ликого князівства Литовського підлегли, укладену, з тих же книг метрик Великого князівства Ли-товського викопійовану, а дня двадцятого місяця листопада, ро-ку 1790 в книгах метрики корон-ної (6) затвердженої, в якій, в ар-тикулі дев'ятім: "Про міста і їх

(Продовження на 3. стор.)

Документи

ПРИВІЛЕЙ МІСТА ЗВЕНИГОРОДКИ

(Продовження. Початок на 2 стор.)

повинності" сказано, що міста привілейовані своїх привілеїв користуватися мають, а які від оплат знижених не були звільнені, тоді платити до скарбу королівського були зобов'язані з ґрунтів своїх міських платити в рік: з влоки (7) ґрунту ліпшого — чиншу (8) п'ятдесят грошів; з середнього — сорок грошів; з гіршого — тридцять грошів; за толоку за рік — по дванадцять грошів; з будинку на ринку — від прента (9) по піввісім пеньондз, з ґуменних плаців на передмістях — від прента один пеньондз, тобто від морга три гроші, а інших повинностей виконувати і станції давати і з листу королівського ані урядовців королівських їздити не повинно.

Також, в артикулі десятім: "Про капщизну" вказано є, що з всіх тих міст кожному обивателю вільно своїх корчм і шинків в місті мати. Податок, капщизною званий, на скарб королівський виплачувати повинен, в рік: від корчми пивної — копу грошів (10), від медової — копу грошів, а від корчми горілчаної — півкопи грошів монети і лічби Литовської.

В інших артикулах інші упорядкування приписані: тисяча п'ятсот шістдесят четвертого року. Дня першого місяця липня, в Бельську, на сеймі Великого князівства Литовського, через того ж короля (див. пр. 4), на користь всіх станів і провінцій Великого князівства Литовського виданий, а також з книг викопійований привілей, статут земський для земель і повітів, як право магдебурзьке (11) для всіх міст Великого князівства Литовського, за зразком міста столичного Вільно, утверджений.

І яким вищезгаданим правам Великого князівства Литовського, тобто щодо податків ґрунтових — статуту року тисяча п'ятсот п'ятдесят сьомого, як і щодо самоврядування в місті привілейовані від року тисяча п'ятсот шістдесят четвертого, правом магдебурзьким всі міста, що самоврядування хотіли, користувалися. Так місто Звенигородка йому підлягало, як розташоване в той час в провінції складаючій Велике князівство Литовське. І на кінець століття шістнадцятого, після повного спусто-

шення, знову залюдніло, місто наше королівське уформувало. І, як місто наше королівське, податки до скарбу Речі Посполитої виплачуючи, значним містом описане було і всіма привілеями користувалося. Але, частим підлягаючи революціям і знищенням, в тим краю практикованим, свої привілеї втратило. Та статус міста завжди містом бувшого, наступними достовірними документами, перед Нами покладеними, доводило:

насамперед, тисяча шістсот двадцять восьмого року, дня тридцять першого місяця грудня, в Варшаві, привілеєм, виданим королем Зигмундом III (12) добра королівські, місто Звенигород, у воєводстві Київському розташоване, правом довічним надано вельможному Марцінові Казановському, каштелянові Галицькому;

по-друге — конституція року тисяча шістсот двадцять восьмого том 3 сторінка 586, під титулом "Універсал поборовий" податок лановий (13) з міст і містечок визначаючий. І в силу того складений реєстр міст і містечок, у воєводстві Київському розташованих, в книгах міських дня 3 місяця травня, року 1631, вписано місто Звенигородка, містом, на той час в складі староства Корсунського (14) перебуваючи, той же податок сплачувало, що доводить, як на той час Звенигородка була містом;

по-третє — тисяча шістсот тридцять першого року, дня четвертого місяця вересня у Варшаві, через короля йогомосьці Зигмунда II на користь вельможної Софії з Жолкви Даниловичевій, воєводиної російської, привілеєм виданим, староство Корсунське з містом Корсунем, Чигириним, Стеблевим, Лисянкою, Звенигородкою та іншими, староство Корсунське на той час складаючими, дозволено передати на користь уродженого Станіслава Даниловича, сина.

По-четверте: — тисяча шістсот тридцять третього року у Варшаві, в судах його королівській йогомосьці власних, реляційних, між вельможним Казановським, воєводою Подольським, і уродженням Станіславом Даниловичем, стосовно держави Звенигородки декретом визначаючим ревізорів до обстеження і передачі Звенигородки на користь вельможного Казановського.

По-п'яте — того ж року, дня одинадцятого місяця червня в місті Звенигородці, в силу ухвали судів реляційних, ревізорами, від йогомосьці короля призначених, в книгах міських галицьких, року 1639 затверджено діленням граничним ревізорським, що місто Звенигородка було містом осідлим, мало землі і фольварки, і що до нього під назвою міських фольварків значні осади належали. І в деяких місцях міщани Звенигородські, спільно з міщанами Корсунськими землі використовували. І тривалий час те місто з своїми осадами пустою лежало і недавно залюднено. І засвідчено, що місто Кальниболото (15) на землях міста Звенигородки закладено як із Звенигородських, так і з Кальниболотських обивателів виведених.

По-шосте — тисяча шістсот тридцять дев'ятого року, дня двадцять дев'ятого місяця листопада, у Варшаві, виданим привілеєм короля йогомосьці Владислава IV (16), надаючим держави Звенигородської з містом Звенигородкою на користь уродженої Анни з Потоцьких, дружини уродженого Олександра Казановського, староости Богуславського.

По-сьоме — тисяча шістсот шостого року, дня дванадцятого місяця листопада, в книгах міських київських, зазначено в силу привілею королівського, на користь уродженого Лукаша Гулевича, визнано взятим до держави Звенигородської і місто Звенигородку, міщанами осідлими описуючим. Того ж року, дня двадцять другого місяця грудня також на ім'я Казановського, посесора Звенигородського, внесено заяву проти уродженого Гулевича про напад на місто Звенигородку, та шкоди в тім місті обивателям скоєні.

По-восьме — тисяча шістсот п'ятдесятого року, дня дев'ятого місяця серпня, у Варшаві, королем йогомосьці Яном Казимиром (17) виданим привілеєм правом довічним надаючим староство Богуславське з містом Звенигородкою на користь уродженого Зигмунда Дангофа.

(Продовження на 4 стор.)

Документи

ПРИВІЛЕЙ МІСТА ЗВЕНИГОРОДКИ

(Продовження. Початок на 2, 3 стор.)

По-дев'яте — тисяча шістсот дев'яносто сьомого року, дня двадцять п'ятого місяця вересня, в Кракові привілеєм виданим королем йогомосьці Августом II (18) надаючим на користь уродженого Олександра Яблуновського, хорунжого коронного, місто Звенигородку з околицями.

По-десяте — тисяча сімсот п'ятдесят п'ятого року, дня двадцять четвертого місяця липня в книгах міських зазначено в силу привілею короля йогомосьці Августа II (19) того ж року, на день двадцять четвертого травня, у Вшхові (20) виданого, на користь уродженого Щенсного Солтика до староства Звенигородського і міста Звенигородки взятим.

А також люстраціями (21) в роках: тисяча сімсот шістдесят п'ятому і тисяча сімсот вісімдесят дев'ятому місто Звенигородку містом описуючим і тарифи податків громадських, хоч з погляду міста обтяжливих, сплачуючим, в силу права на місто вільне накладеними. Тож Звенигородка між містами вільними податки чопові, півтора подимного (22) і шкурового, як місто вільне платило і до скарбу Речі Посполитої вносило, що безперечно свідчить його статус як міста вільного, здавна королівського, а зараз Речі Посполитої, людом вільним заселеним.

Тому дозволено Нам, аби Ми в силу найвищої нашої зверхності, яка Нам правами крайовими дозволена і на підставі конституції сейму нинішнього під відповідними титулами:

перше — "Місто наше королівське в державах Речі Посполитої";

друге — "Врядування внутрішнє міст вільних Речі Посполитої";

третє — "Комісія поліції";

четверте — "Застереження про дію права про місто наші королівські, а тепер вільні Речі Посполитої".

Цими постановами не тільки давнім містам привілеї втрачені відновлено, але якби якась осада, людом вільним заселена, ма-

ла пристойний для міста вигляд, тоді її новий привілей з наданням права і земель міських Нам, королеві, можна видати. Особливо тим містам королівським, яких земські сеймики в силу нинішнього сейму визначені хоч би вони досі жодних привілеїв не мали. І їм вільні вибори магістратів дозволити.

Конституцією в днях: третім і п'ятим, року тисяча сімсот дев'яносто першого не тільки права про міста сейму нинішнього визначені і затверджені, але всім містам юрисдикція судова, на зразок міст вільних є забезпечена.

Місто Звенигородка не тільки значною осадою людом вільним заснована, але і стародавню свою дідову власність земель доводить поділом граничним в році тисяча шістсот тридцять третім, дня одинадцятого місяця червня в силу декретів судів реляційних, доводить і про утримання цим містом його власності, прав і привілеїв міських.

Аби права і привілеї того міста відновити, і від податків, люстраціями на те місто покладених, звільнити, як то властиво іншим містам вільним, про що прохання на праві обґрунтоване.

Ми, король, ласкаво згоджуємося і в силу вище згаданої конституції, стосовно того міста і доказів його привілеїв, назване місто Звенигородку відтепер містом Звенигородом називати маємо, як місто столичне Звенигородського повіту. І повернути його до попереднього статусу, щоб його вільний людина, що торгівлю і ремеслами займається, добрий побут і порядок ведучи, примножив з часом доходи Речі Посполитої.

Переименоване місто Звенигород за місто вільне визнати і як місто вільне, від податків, з правами міськими невідповідними, звільнити. Всіх обивателів в тім місті осідлих і осідаючих до права міського залічити і за людей вільних мати.

Землі локаційні, у відрубі міста міщанами, предміщанами і обивателями того міста осідлими, а також їх будинки, плаці, го-

роди, лани, хутори, ниви, луки, чагарники і всі садиби, що на ґрунтах локаційних того міста знаходяться, і всю його територію, яка до нього по праву належить, власністю дідовою того міста і міщан визнаємо, не порушуючи справ про межі і про всю його територію, які будь з ким місто мати могло.

Всіх обивателів вище названого міста Звенигородки, будь шляхетного, будь міського походження людей, що ведуть торгівлю чи з будь-якого промислу та ремесла живуть і в цьому місті зараз посесії (23) мають чи матимуть будь-якого походження уроджених, професій міської юрисдикції, магістратові місцевому, а також однаковим податкам і вольностям підлеглими мати хочемо.

Назване місто Звенигород, за місто вільне визнавши, від всіх юрисдикцій земських і замкових, старостинських, Звенигородських, в силу права недавно для міст введеного виключаємо. І жоден з обивателів міста в жодній справі перед іншим судом чужим, а ні замковим старостинським відповідати не буде, лиш перед судом чи урядом міським осідлими в тім місті обивателями, в силу приписів права зараз діючого про міста вільні встановленого.

А якби будь-хто рішенням судів міських міста Звенигородського буде обтяжений, тоді до судів апеляційних, в місті Вінниці, правом сейму нинішнього для міст вільних воєводства Брацлавського за місто виділене визначеного, чи до судів наших, асесорських, коронних в залежності від суті справи в законі визначеній, апелювати зможе. Магістрат, суди і уряд міський з урядуванням і суду, як і в цілому місто Звенигород, не де інше, як тільки перед нами і судом нашим, асесорським, чи комісії поліції в справах, правом передбачених, відповідати повинно.

Щоб, як сам магістрат, як і суд

(Продовження на 5 стор.)

Документи

ПРИВІЛЕЙ МІСТА ЗВЕНИГОРОДКИ

(Продовження. Початок на 2-4 стор.)

міський місцеві знаки на печатках до справ урядових вживати могли і окремим гербом місто відзначалося, в пам'ять колишнього замку Звенигородського, надаємо йому за герб гору фортечну, палісадами обставлену, по зруйнованому замку позосталу, а на ній стоячого озброєного воїна, що в руці палаш добутий тримає.

Як данини з локального одрубу ґрунтів міських міста Звенигородки, в силу права належить і ті ви роком судів наших, асесорських, коронних на виконання права тою мірою, якою діючий сейм постановив, в оплаті грошовій зостануться, які магістрат від обивателів збирати може, і там, де право мати хоче, сплачувати і податки з оплачених з генеральності даних на користь міста збирати буде, окрім тих данин ґрунтових, які як податки публічні на сеймах в силу права на міста вільні є чи будуть визначені і до скарбу Речі Посполитої внести буде місто зобов'язане.

Всіх релігій визнає люду християнського людам вільним як і крайовим так і іноземцям, вільно, в тим місті осідання, костьолів і церков будування і прерогатив міських вживання дозволяємо. Інших також свобод, вольностей та захисту прав, які правами крайовими містам вільним дозволені і якому врядуванню владам найвищим теж міста вільні в силу права підлягати зобов'язані, як з прав крайових так і з права міського, магдебурзького виникаючі і містам вільним визначені.

Місту Звенигороду і його обивателям вільних виборів магістрату в силу права дозволяємо і їм уряд і суд, врядування і суд вільний в тим місті чинити мають. І щоб в тому ні від кого не було перешкоди, остерігаємо.

На що, для ліпшої віри, привілей нинішній цей, рукою Нашою підписаний, печаткою коронною ствердити наказали Ми.

Дано у Варшаві, дня XXX, місяця квітня, року панського МДССХСІІ, панування Нашого XXVIII року.

Копия этого акта хранится в собрании документов, принадлежащем временной комиссии для разбора древних актов: по дополнительной описи №26.

ПРИМІТКИ:

1. Станіслав Август Понятовський (1732-1798) — король польський в 1764-1795 р.р.

2. Магістрат — на Україні в містах, що мали магдебурзьке право, — орган міського самоврядування. У складі магістрату були війт, бурми́стр, райці (радники) і лавники (засідателі), що обиралися з представників верхівки міського населення. Магістрати створювалися в 15-17 столітті і існували до другої половини 19 століття.

3. Брацлавське воєводство — адміністративно-територіальна одиниця на Правобережній Україні, утворена польським урядом після Люблінської унії 1569 року.

4. Зигмунд II Август (1520-1572) — король польський формально від 1529, фактично від 1548, великий князь Литовський.

5. Люблінська унія 1569 року — об'єднання Польщі і великого Князівства Литовського в єдину державу — Річ Посполиту.

6. Метрика коронна — книга описів актів, наданих королівською канцелярією.

7. Волока, уво́лока — поземельна міра в Польщі, Литві, Білорусії і на Україні в 16-17 ст. Запроваджена в литовських великокнязівських маєтках. Уставою на волоки — 1557 року, як норма наділу. Мала 30 моргів і була мірилом феодальних повинностей.

8. Чинш — натуральний або грошовий податок, що його сплачували феодалам або державі особисто вільні чиншові селяни та міщани за користування землею. Розмір і характер чиншу встановлювався звичаєм або законом.

9. Прент — одиниця міри в стародавній Польщі. 1 шнур = 10 прентів = 25 сажнів. Або 1 влока = 30 моргів = 90 шнурів = 9000 прентів.

10. Копа грошей — на Україні в 14-18 ст., одиниця грошової лічби. В 17 ст., наприклад, вона дорівнювала 75 польс. чи 50 лит. грошам, 50 рос. копійкам.

11. Магдебурзьке право — феодальне міське право, за яким міста частково звільнялися від центральної адміністрації та влади феодалів і створювали органи самоврядування.

12. Зигмунд III Ваза (1566-1632) — король польський від 1587 року.

13. Ланове — державний грошовий поземельний податок у 14-18 століттях в Польщі, Литві та на загарбаних ними українських землях. Одиницею оподаткування був лан.

Лан — поземельна міра в 14-18 ст., в Польщі і Литві та на загарбаних ними українських землях. Малий лан дорівнює 30 моргам (бл. 16,8 га), великий лан — 43,5 морга (бл. 25 га). Після 1557 року лан називали волокою.

14. Староство — адміністративно-територіальна і господарська одиниця в державних володіннях у феодальній Польщі, Великому князівстві Литовському та на загарбаних ними українських і білоруських землях.

Старостинські маєтності — в 14-18 ст., у шляхетській Польщі й феодальній Литві та на загарбаних ними українських і білоруських землях, частина державних маєтностей, які польський шляхетський уряд надавав магнатам і шляхті за службу в тимчасове або довічне користування.

15. Кальніболото (Калніболото) — стародавня назва Катеринополя.

16. Владислав IV Ваза (1595-1648) — король польський від 1632 року.

17. Ян Казимір (1609-1672) — король польський в 1648-1668 роках.

18. Август I Міцний (1670-1733) — король польський від 1697 року.

19. Август III (1696-1763) — король польський від 1733 року.

20. Вшхова — місто повітове, воєводства Зеленогурського.

21. Люстрації — описи державних маєтностей, що проводилися за ухвалою польського сейму 1562 року у Литві, Польщі та загарбаних ними українських і білоруських землях до 18 ст. з метою визначення доходів з них.

22. Подимне — одна з форм феодальної податі на українських землях у 14-18 ст. Назва — від одиниці оподаткування — диму (будинку, двору).

23. Посесія (володіння) — посесійне право — тимчасова або спадкова оренда державного маєтку разом з приписаними до нього селянами у Польщі у 18 ст., зберігалася у 1-й пол. 19 ст. на Правобережній Україні.

Примітки подано за Українським радянським енциклопедичним словником і Малим словником історії Польщі.

Геральдика

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ГЕРБА
МІСТА ЗВЕНИГОРОДКИ

Геральдика вивчає історію гербових емблем — символічних знаків, що передають у стислій образній формі соціальні ідеї. Герби мають окремі особи, роди, громади, міста, держави.

Геральдика — неоціненний скарб для краєзнавців. Багато висновків можна зробити, вивчаючи герби, досліджуючи зображені на них елементи символіки. Адже все це тісно пов'язане з історією краю, з легендами та переказами про давню минувшину.

Історія герба Звенигородки починається з XVIII століття, коли Звенигородщина ще була староством. Так називалися адміністративно-територіальні одиниці в державних володіннях у феодальній Польщі та на загарбаних нею українських землях. Проте місто Звенигородка в останній чверті XVIII століття було виключено зі складу староства. Саме тоді звенигородські міщани, посиляючись на те, що Звенигородка раніше, в XVII столітті, вже користувалася правами вільного міста, порушили клопотання про відновлення Звенигородці втрачених міських прав самоврядування, так званого магдебурзького права, за яким місто частково звільнялося від центральної адміністрації та влади феодалів.

Статус вільного міста був вигідний верхівці міської буржуазії, торговцям, цеховій старшині, багатим ремісникам. Зацікавлена була в ньому і королівська влада, яка намагалася хоча б у такий спосіб зберегти авторитет і вплив на загарбаних українських територіях в останні роки свого панування.

Привілей про надання Звенигородці права на самоврядування був підписаний 30 квітня 1792 року польським королем Станіславом Августом. За цим же привілеєм місту було надано герб, який "зображував Звенигору, оточену довкола частоколом, а на ній стоїть воїн, що тримає в одній руці меч, а в другій щит, на якому зображено хрест" (1).

Цей привілей було вручено делегатам міста Звенигородки: Данилові Даниловичу, ратманові, членові міського самоврядування, і Лаврентію Телізі (Теліженкові), судді вільного міста Звенигородки. Про це було записано до книг магістратських, що підписами ствердили Вінцентій Сідлецький, вїйт міста, і ратмани магістрату: Захар Андріуца, Андрій Маламуж, Лука Вигонський і заступники ратманів: Кіндрат Горобець, Антін Коморовський і Яким Петренко.

22 травня 1792 року жителі міста прийняли привілей, про що запис зробили: Вінцентій Сідлецький, вїйт; Василь Войковський, бурмистр; Лаврентій Теліга (Теліженко) та Іван Неживий, судді; Антін Коморовський, заступник ратмана; Франц Петровський, Андрій Антошевський, скарбничий; Іван Левицький, писар, і Микола Кастеллі, підсудок (2).

Та невдовзі, в 1793 році, Правобережна Україна, возз'єднана з Лівобережною, ввійшла до складу Російської імперії, і з 1799 року Звенигородка стає повітовим містом Київської губернії. Свого часу ще Павло I дав розпорядження про укладення "Общего гербовника городов Российской империи". Передбачалося визначити і надати герби для губернських і повітових міст. Та ця робота посувалася досить повільно.

В Ленінградському державному історичному архіві СРСР зберігається цікавий документ, датований 15 жовтня 1843 року, з якого можна бачити, як ішла робота над складанням проекту герба нашого міста.

Цей документ — доповідна записка Київському військовому, Подільському і Волинському генерал-губернатору: "Свода законов т. 1-го (изд. 1842) учредж. прав. Сената ст. 431, пунктом 13-м возложено на Герольдию составление общего гербовника городов Российской империи. На сем основании, были требуемы от губернских правлений и дворянских собраний, в том числе и от Киевских, о доставлении в Герольдию копий с гербов горо-

дов вместе с описаниями. В 1841 и 1842-м годах получены от Киевских губернских правлений и депутатского собрания сведения, что за всеми распоряжениями об отыскании в полициях, думах, магистратах или ратушах, гербов городов Киевской губернии не оказывается, исключая только, что для города Звенигородки от бывшего польского короля Станислава Августа 30 апреля 1792 года дана привилегия, на которой изображен герб сего города и хранится в тамошней городской думе, и что городу Чигирину дана также привилегия королем польским с пожалованием герба для сего города" (3).

Тоді ж було зроблено копію малюнка герба та його опис, завірений київським губернським землеміром: "Герб города Звенигородки, изображающий крепостную гору, лесной оградой обведенную, после разрушенного дворца оставшуюся, а на ней стоящего вооруженного рыцаря, держащего в руках обнаженную саблю — изображающего память прежде находившегося в городе Звенигородке дворца, с подлинной привилегией тому городу королем Станиславом Августом срисован".

Цей малюнок герба та його опис дають нам уявлення про вигляд першого герба Звенигородки, який відображував перекази та легенди про Звенигору та Звенигород, вказував на оборонне значення міста.

Спочатку проект нового герба Звенигородки ма-

(Продовження на 7 стор.)

Геральдика

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ГЕРБА
МІСТА ЗВЕНИГОРОДКИ(Продовження. Початок на
6 стор.)

С.Кшижановський, автор "Геральдичного словника", подає опис герба Звенигородки: "у синьому полі срібна гора, оточена золотим частоколом, на якій стоїть воїн у срібному обладунку з піднятим палашем, позаду — руїни замку".

ло чим відрізнявся від давнього: "Щит разделен на две части, в верхней, меньшей части, герб Киевской губернии, а в нижней, большей, — в голубом поле воин, держащий в правой руке обнаженный палаш и стоящий на горе, обнесенной палисадом, на коей виден разрушенный замок". Тут же наводиться посилання на старий герб: "В привиллегии, данной г.Звенигородке королем Станиславом Августом в Варшаве 30 апреля 1792 года, сказано: "Герб городу Звенигородке от короля Станислава Августа надано: гора крепостная, палисадом обнесенная, после падения замка оставшаяся: на оной стоящий в збруе воин, держащий в руке палаш обнаженный" (4).

Щоб мати повне уявлення про цей проект Звенигородського герба, нагадаємо опис Київського герба. "Перший відомий герб Києва відтворював кушу, тобто лук з пристроєм для натягування тятиви, під ним зображено руку. Появу цього герба пов'язують з наданням місту магдебурзького права (15 ст.), але в літературі він уперше згадується 1595 року, як уже давно існуючий". (5).

Срібний лук — символ героїчного минулого стародавнього Києва було зображено і на гербі Києва — офіційній емблемі міста, затвердженій виконкомом Київської міськради в 1969 році.

Перегукується з давнім Київським гербом і древній герб Корсуня — сучасного міста Корсунь-Шевченківського. "В 1584 році Корсуню було надане магдебурзьке право, а в лютому 1585 року — право на герб міста. Герб Корсуня являв собою червоний щит, увінчаний лавровим (можливо, дубовим) вінком, на якому було зображено лук з накладеною стрілою на натягнуту тятиву. Герб символізував постійну готовність Корсуня до оборони і до захисту своїх мешканців" (6).

Більш відомий інший герб Київської губернії, один з найдавніших затверджений і внесений у "Титулярник" це в 1677 році.

Від 1672 року на гербі Києва став зображуватись святий Михайл. Цей герб змінювався в 1782 році. Остаточо затверджений в 1856 році, він виглядав так: на голубому полі щита стоїть архангел Михайл у сріблястій одежі з оголеним ме-

чем і срібним круглим щитом. (7).

Варто зауважити деяку схожість цього Київського герба і старого Звенигородського. В образі святого Михайла, як і в образі звенигородського воїна, відображено символ мужнього, сміливого воїна, здатного відстояти свій край. Це символ міста-воїна.

Герби південних міст Київської губернії часто символізували героїчну боротьбу народу проти загартників. Для них характерне уславлення зброї, ратних подвигів жителів древніх міст краю, де проходила перша лінія оборони південних рубежів Київської Русі.

Так, на гербі Канева зображено древньоруського ратника, Черкас — озброєного вершника, Чигирин — три схрещені стріли, Умані — козака з пікою.

Слід відзначити, що давній геральдичний знак Черкас — кінь, свого часу послужив для створення першого герба Харківської губернії. В праці Г.Ф. Квіткі-Основ'яненка "О слободских полках" згадується: "...жителі городів Черкас, Зембора, Корсуня, Чигирин і других разоренных и более угнетаемых поветов в 1646 году двинулись в полуденные земли Российского государства".

А про історію створення першого герба Харківської губернії він пише: "При образовании же в 1765 году Слободско-Украинской губернии прожектирован был для губернии герб: на тучной пажити конь, легких красивых статей, свободно гуляющий" (8).

Певно, саме на честь

черкаських козаків у герб було внесено коня, древній геральдичний знак міста Черкас, що веде свій родовід від кінних воїнів, сторожі Київської Русі.

Давній герб Звенигородки із зображенням воїна на вершині Звенигори офіційно визначався протягом усієї першої половини XIX століття, "Киевские губернские ведомости" ще в 1846 році наводять опис саме цього герба (9).

Згодом герби міст Київської губернії було дещо змінено і спрощено. Невдовзі істотно змінився і герб Звенигородки. Можливо, й через те, що він був досить схожий на губернський.

Це можна бачити з указу про затвердження гербів для повітових міст Київської губернії Звенигородки, Таращі, Василькова, Чигирин, Канева і Черкас від 26 грудня 1852 року.

За цим указом герб Звенигородки було затверджено такий: щит герба розділений на дві рівні частини, у верхній зображено герб Київської губернії, а в нижній, червленій, срібна зубцьована стіна, з трьома баштами, герб прикрашено міською короною. Одночасно було змінено герб Черкас — у нижній, червленій частині став зображуватись лише срібний кінь без вершника; на гербі Таращі замість зайця на срібному полі — чорний орел. Згідно з указом на гербі Канева зображувався на чорному полі ратник XII століття, Василькова — на червленому полі на зеленій горі

(Продовження на 8 стор.)

Геральдика

ІСТОРИЯ СТАНОВЛЕННЯ ГЕРБА
МІСТА ЗВЕНИГОРОДКИ(Продовження. Початок на
6, 7 стор.)

золота церква, Чигиринна — на срібному полі три покладені навхрест, вістрям угору, стріли. (10).

Замкові вежі, фортечні мури символізували давнє оборонне значення міста Звенигородки. Таку ж символіку можна бачити і на гербах Хотина, Городка як свідчення героїчного минулого цих міст в обороні рідного краю.

Цікавою була і символіка кольорів. Червлень, червоний колір, що зображувався сумішшю сурику і кіноварі, а графічно — вертикальними лініями, символізувала хоробрість. Срібло — чесність, невинність, чистоту. Лазур, голубий колір, зображувалася сумішшю кобальту і ультрамарину, а графічно — горизонтальними лініями, символізувала велич, красу, ясність. Золото графічно зображувалося точками, символізувало багатство, силу, вірність. Чорний колір — означав мудрість, графічно зображувався вертикальними і горизонтальними лініями.

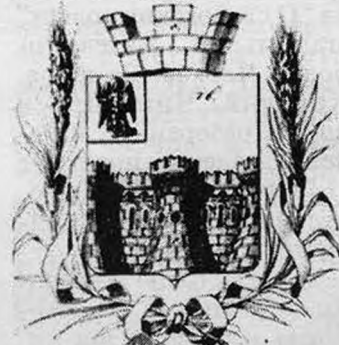
Пізніше до герба Звенигородки було внесено невеликі зміни, як це можна бачити з документа гербового відділення департаменту геральдії "Записка о гербе уездного города Звенигородки" від 12 травня 1864 року.

Згідно з цією запискою: "Высочайше утвержденный 26 декабря 1852 года, герб сего города следующий: щит разделен на две равные части, в верхней изображен герб Киевской губернии, а в нижней червленой части, серебряная, зубчатая с тремя башнями стена. Щит увенчан городской короной."

Полагаю оставить сей герб без изменения, изобразив в вольной части щита герб Киевской губернии". Цей документ підписав керуючий гербовим відділенням барон Б.В.Кене.

Проте зміни було внесено, як це видно з наступного документа — "Описание герба уездного города Звенигородки", по якому можна судити про внесені доповнення та де-що інше розташування губерньського герба, який став зображуватись у правій верхній частині щита (розміщення малюнка завжди вказувалося від особи, яка несе щит).

За цим описом герб виглядав так: "В червленом щите серебряная зубчатая, с тремя круглыми башнями стена, с червленными швами и бойницами. В вольной части — герб Киевской губернии. Щит увенчан серебряною башенною короною о трех зубцах, и окружен двумя золотыми колосьями, соединенными Александровскою лентою" (11).

Орден Олександра Невського, встановлений у 1725 році, надавався "в воздаяние трудов для отечества подъемлемых". Його стрічка була червоного кольору.

За усталеною традицією герби зображувалися

на французькому геральдичному щиті, із співвідношенням сторін 9х8.

Як бачимо, герб Звенигородки був графічно виразний, лаконічний і досить мальовничий у кольоровому виконанні.

Проте згодом, у 1886 році, коли гербовим відділенням управляв О.П.Барсуков, з міських гербів були зняті прикраси, вони стали більш виразними і простими (12).

Саме зображення Звенигородського герба цього періоду та його опис зустрічається в праці Я. Ігровського "Остання старостина Звенигородська". (13).

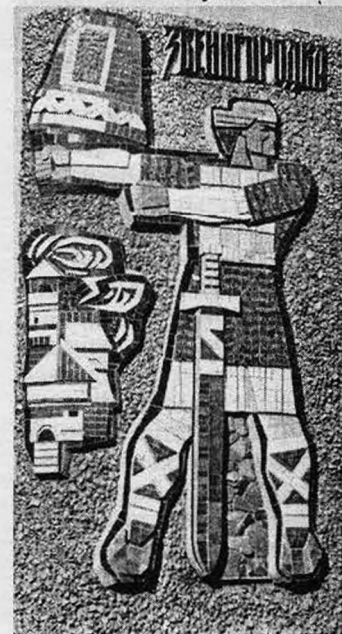

Герби повітових міст Київської губернії наводять і "Список населенных мест Киевской губернии" (К., Издание Киевского губернского статистического комитета, 1900). Звенигородський герб тут можна бачити на сторінці 587-й, зображений герба є у вище згаданій праці В.С.Драчука (с.216).

Герб міста Звенигородки можна було бачити на знакові Звенигородського старости. Це був витий плоский ланцюг, що одягався на шию. На нагрудному медальйоні його бу-

ло зображено герб, навколо герба напис: "Звенигородский городской староста".

Лаконічна символіка давнього герба Звенигородки використана художником А.Ю.Студені і архітектором С.К.Рещем у проектуванні мозаїчної стели "Звенигородка", що споруджена в 1967 році при в'їзді в місто з боку Шполи. На ній зображено озброєного мечем дренбурзького витязя, що б'є на сполох у дзвін.

Кольорове фото А.Захарченка цього знака — символу міста є в комплекті поштових листівок "От Черкасс до Умани", що були видані Московським центральним рекламно-інформаційним бюро "Турист" у 1974 році.

За мотивами стели "Звенигородка" випущено і нагрудні значки. Перший з них алюмінієвий, прямокутної форми, розміром 23х13 міліметрів, зображення воїна рельєфне, внизу напис: "Звенигородка".

(Продовження на 9 стор.)

Геральдика

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ГЕРБА МІСТА ЗВЕНИГОРОДКИ

(Продовження. Початок на 6, 7, 8 стор.)

Тираж випуску був невеликий. У нашому місті цього значка в продажу не було.

Восени 1981 року з'явився в продажу ще один значок. Він теж зображує воїна, що б'є в дзвін. Фігура воїна золотиста, на чорному фоні. Значок розміром 23 x 13 міліметрів з дещо заокругленими верхніми кутами. Це гарний сувенір для гостей Звенигородщини.

Цікавими для краєзнавців є серії значків — сучасних гербів міст. Вони — цінний матеріал для досліджень історії міст, їх сучасної економіки, трудової слави.

В 1967 році була спроба створити проект нового герба Звенигородки. В газеті "Шевченків край" від 1, 8, 18, 25 квітня та 9 травня 1967 року було опубліковано ряд пропозицій щодо символіки міста.

З надісланих пропозицій привертати увагу проекти М.Іванченка, А.Алексєєва та Р.Кошового. Принагідно згадаємо, що саме пропонувався Р.Кошовим малюнок тривалий час використовувався для друку запрошень з нагоди роковин Т.Г.Шевченка.

Пропозиція М.Іванченка:
щит має форму дзвона (Звенигора), на щиті — профіль Т.Г.Шевченка обвитий колосом (багатство), лавровим листом (слава) та серпом і молотом (союз праці).

під ним напис — "Звенигородка", а ще нижче — український орнамент.

Пропозиція А.Алексєєва:
на щиті (символ сили і міці) зображено дзвін, який символізує Звенигору. На ньому зображено профіль Т.Г.Шевченка, а під ним — лавровий лист (слава). Зліва — колос (багатство). Внизу — український орнамент. Слово "Звенигородка" древньоруським шрифтом. На щиті внизу — серп і молот (союз праці). Щит має два кольори — червоний і голубий (як кольори Державного прапора УРСР).

Нові спроби відродити герб Звенигородки були започатковані у 80-х роках минулого століття та на початку 90-х. Цікавіми були розробки Валерія Слинька за мотивами тогочасного герба Черкас, Миколи Сівака та Сергія Никоненка.

Проект герба Валерія Слинька і Станіслава Лячинського.

Проект герба Миколи Сівака.

Проект герба Сергія Никоненка і Станіслава Лячинського.

Лише на зламі століть, коли минуло понад двісті років з часу надання Звенигородці герба, було прийнято сучасний герб міста, в основі якого лежить ідея першого герба XVIII століття.

Останнім часом інтерес до геральдики зростає, про що свідчать, зокрема, публікації ряду матеріалів про давні міські герби, часто вносяться пропозиції про створення сучасних гербів міст. Адже геральдична символіка має не тільки історичне і пізнавальне значення, вона допомагає виховувати молоде покоління в дусі патріотизму, любові до рідного краю.

Станіслав ЛЯЧИНСЬКИЙ.

ПРИМІТКИ

1. За Я.Ілговським. Остання старостина Звенигородська. — Краків, 1888., с. 23.
2. За Я.Ілговським. Остання старостина Звенигородська, — Краків, 1888., с. 24-25.
3. ЛДІА СРСР. Ф. 1343. оп. 15, спр. 162.
4. ЛДІА СРСР Ф.1343, оп. 15, спр. 163.
5. Київ: Енциклопедичний довідник. К.: Головна редакція УРЕ. 1981, с. 132.
6. Гупало М. Фортеця над Россою. — Ленінським шляхом. 1982, 1 квітня.
7. Драчук В.С. Рассказывает геральдика. — М.: Наука, 1977, с. 54, 78.
8. Квітка-Основ'яненко Г.Ф. О слободских полках. О Харькове и уездных городах Харьковской губернии. — Збірання творів у 7-ми т., т.7, с. 30, 52. — К.: Наукова думка, 1981.
9. Историческое обозрение городов Киевской губернии с их окрестностями: Город Звенигородка. — "Киевские губернские ведомости", 1846, №25, 21 июня, с. 234.
10. ЛДІА СРСР ф.1343, оп. 15, спр. 163.
11. ЛДІА СРСР, ф.1343, оп. 15, спр. 164.
12. Драчук В.С. "Рассказывает геральдика". М., "Наука", 1977, с. 45.
13. За Я. Ілговським. Остання старостина Звенигородська. — Краків, 1888, с.23.

Дослідження

Про древні Звенигороди і в літописах, і в переказах полишилось згадок немало, та жоден з них не пов'язується чітко із тим Звенигородом, від якого веде свій родовід сучасна Звенигородка.

Сторожові укріплення в нашій місцевості не були явищем поодиноким чи випадковим. Сама назва Україна народилася тут, на терені поміж Бугом і Дніпром, "у края" землі Руської, що граничив з Диким полем, з південними степами. І перетинали його шляхи орд половецьких, татарських та інших завоєвників. І вставали на тих шляхах укріплення, сторожові вежі. І міста виростали: Родень, Канів, Воїнь, Корсунь. Дещо пізніше — Звенигород, Черкаси, а вже потім і Чигирин, Сміла, Умань.

Топоніміка краю нагадує нам про ту давнину: ось побіля Шполи — Сигнайлівка, де, за переказом, на високій могилі сторожа стояла, та й саму назву Шпола виводять "з поля": біля Звенигородки — Озірна, то ж певно, що від слова озирати, оглядати місцевість, що узгоджується з топографією околиць — село Озірна на високому пагорбі стоїть; згадується про Козацький курінь в переказах, записаних П.Кулішем на Звенигородщині. Зустрічаються залишки укріплень в Турському лісі, в Рудьковій балці, Іськовому яру — теж біля села Козацького.

Неподалік — село Тарасівка. Л.Похилевич виводить назву його від тарас — фашин, якими встеляли болотисту місцину, трясовину. Та в давнину це мало і ще одне значення — тарасами називали дерев'яні зруби, виповнені щебенем, камінням, землею, які використовувалися для побудови укріплень в стародавній Русі.

Залишки древніх валів є в лісі поб-

Звенигора і Звенигород

лізу села Моринців. Можливо, ті вали — частина великої системи оборонних укріплень раннього періоду Київської

легенд може мати і таке тлумачення. Є українська народна казка про богатиря Кирила Кожум'яку, який, переміг-

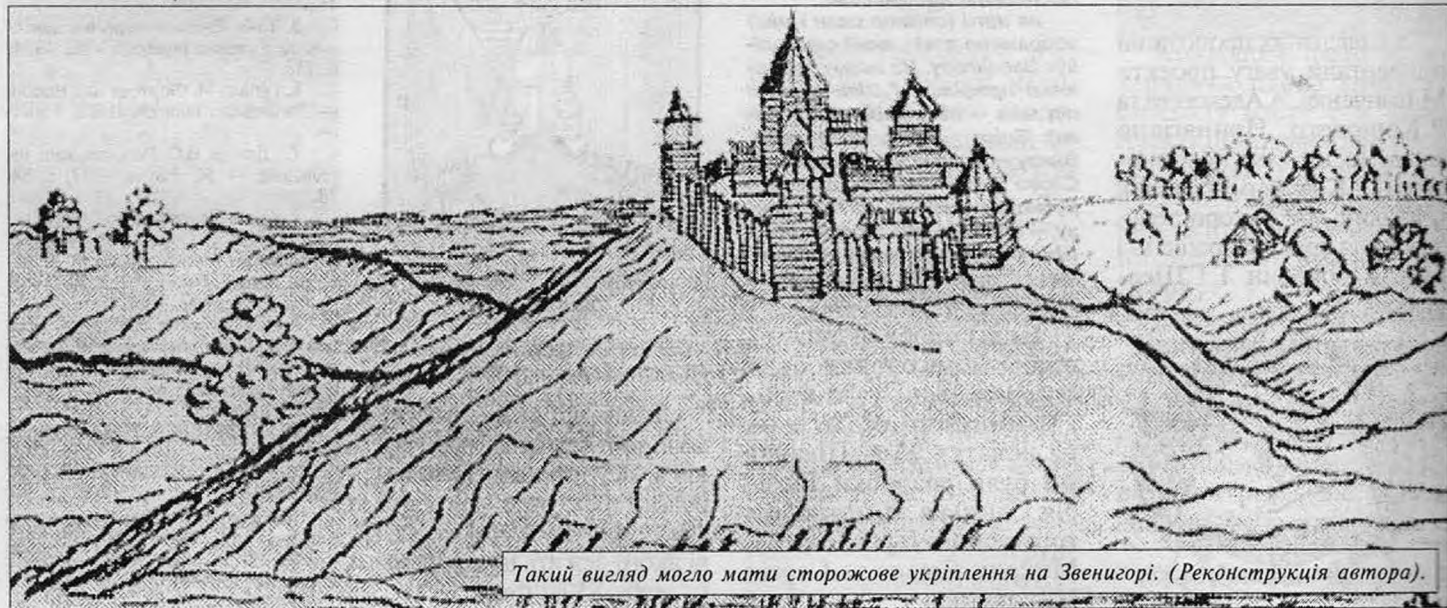
Звенигора.
Фото Петра Заворотнього.
1950 рік.

Русі, початку слов'янської державності. В народі вони називаються Змієвими валами. Легенд навколо них в'ється немало, та, на жаль, ще досі немає фундаментального наукового дослідження з цього питання. А тема цікава і варта уваги, може, прояснилися б тоді етапи розвитку нашого краю і разом з тим і деякі легенди, зокрема, про нашу Звенигору, про древній Звенигород.

До речі, щодо Змієвих валів одна з

ши змія, застріг його в плуг та й проорав борозну аж до моря. А що, коли в цій казці є відгомін реальних подій? Будівництво валів могло вестись шляхом поступового наорювання борозен, та й переміщення такої маси ґрунту, напевне, робилось за допомогою примітивних кінних знарядь типу сучасних скреперів. Звідси могла виникнути і ле-

(Продовження на 12 стор.)

Такий вигляд могло мати сторожове укріплення на Звенигорі. (Реконструкція автора).

Топографічний аналіз околиць Звенигородки показує, що Звенигора знаходиться на стратегічно пануючих висотах. Там, де підвищене плато (від дороги, що веде до Тарасівки) переходить до верхньої, третьої, тераси Тікича висота над рівнем моря — 224 метри. Саме звідси можна оглядати довколишні терени. Над рівнем урізу води Тікича (132 метри біля Хлипнівки) Звенигора перевищує висоту майже на сотню метрів. Деяко нижчі і висоти біля Вільховця (220), Озірної (206) та на схід від селища Червона (204).

Дослідження

(Продовження. Початок на 10 стор.)

генда про змія, запряженого в плуг.

Сліди укріплень можна зустріти і поблизу Корсунь-Шевченківського, Канева, Городища, на Тальнівщині та в Катеринопільському районі, бо саме в нашому краї проходила одна з перших ліній оборони від ворожих навал з півдня. Так і виникла легенда про Звенигород, де на вежі сторожової били на сполох в дзвін. Що ж, цілком можливо, що в давні часи на Звенигорі могло бути укріплення, типу таких невеликих прикордонних поселень, і міст, як Богуслав, Переяслав, Біла Церква та інші, що були зруйновані ще ордами Батия.

Можна гадати, що воно мало типовий для того часу вигляд, земляні вали, огорожа з паль навколо з наріжними вежами, звичайно дерев'яними, в зруб збудованими. Певно, стояла ще якась будова. Залишки цегли на вершині Звенигори, можливо, залишились від неї.

Відокремлена від південно-східного підвищення і оточена болотистою низиною з півночі і заходу Звенигора була важкодоступною місциною і природні умови створювали тут зручне місце для оборони. Гнилий Тікич відмежовував із заходу прилеглу околицю, понад ним тяглися ліси. Залишки їх — то сучасні урочища Хлипнівська дача, Губське. На півночі — ліси, що простяглися поблизу сіл Шестеринців і Моринців. Від сходу — теж ліси, які залишились нині острівцями урочищ Гудзове, Спорне, Діброва.

Звенигора і Звенигород

З південного боку дістатись до Звенигори теж нелегко. Байраки річки Погибної, з виникненням назви якої теж пов'язаний переказ про сутичку з татарами, і струмка Безименка були порослі лісами і лозами і відмежовували з півдня урочище Стрілиця, на північно-західному схилі якого й височіла Звенигора.

Поселення, від якого започатку-

валася Гудзівка, колись містилося там, де урочище Стрілиця. Ще недавно біля урочища Казанок (Шульгове) можна було бачити камінь, з вибитою датою XVIII століття (1776р.).

Та околиці пам'ятають і більш древню історію. Залишки могильних курганів на схід від Звенигори, та й сама народна назва її — могила, свідчить про те, що прокотились хвилі битв над цим мирним краєм. І ще недавно, в роки Великої Вітчизняної війни, за свідченням жителів села Гудзівки, в час боїв по розгрому німців в Корсунь-Шевченківській битві на Звенигорі був спостережний пункт радянських артилеристів.

Вимивас часом весняна вода в довколишніх ярах то наконечники стріл, то шаблю іржаву, то уламки кераміки.

Та прикро, що місцеві школярі (та й не тільки вони) проводять на вершині Звенигори самовільні розкопки, дошукуючись "скарбів". Це тим більше неприпустимо, що такого роду "дослідження" нічого, крім шкоди, не приносять. Адже Звенигора як археологічний пам'ятник ще не вивчена і потребує шанобливого збереження.

Станіслав ЛЯЧИНСЬКИЙ.

СЕЛО ГУДЗІВКА

Село наше має давню історію. Можливо, ще за часів татаро-монгольських навал тут сторожа стояла. Коли вартові на горі бачили наступ ворогів, то дзвонили в дзвін, збирали довколишній люд, щоб протистояти натиску ворогів. Звідси і пішла назва Дзвін-гора, Звенигора. А ще всередині цієї гори був зроблений підземний хід, де під час нападу ховалися

жінки і діти.

Побіля гори люди знаходили списи, луки, шаблі, що підтверджує перекази про те, що тут не раз точилися битви. Розповідають, що на захід від села було знайдено і дзвін, який, тікаючи, полишили загарбники.

Певно, що укріплення на Звенигорі було поруйноване татарами ще в час навали Батия в 1240 році. Багато віків звенигородський замок був пустою і був відновлений в 1545 році. А саме місто Звениго-

род почало розбудовуватись вже біля річки Гнилий Тікич, на його лівому березі.

Село Гудзівка мало дві назви: Поповий Ріг або казенна Гудзівка. Назву Поповий Ріг зараз має ліс, що біля села. Перекази розповідають, що в цьому лісі був хутір, де жили попи.

В повоєнні роки жителі села висадили на Звенигорі багато різних дерев, щоб гора не розмивалася дощами і не руйнувалася.

Записала бібліотекар села Гудзівки
Тетяна Борисівна Деркач.

Дослідження

Перекази про Звенигороду

Михайло Рябененко розповідає: З південного боку, досить високо на схилі гори, був неначе погріб великий. Це ще до війни було, коли був молодим хлопцем. То бачив в тому погребі стіни з цегли муровані, вглиб можна було метрів на три зайти. А як зайдеш, прислухаєшся — наче дзюрчить десь вода і немов гуде щось.

А ще до війни, коли Звенигородський краєзнавчий музей був в тому ж будинку, що й зараз, експонувався великий і досить хитро зроблений дерев'яний замок. Про нього говорили, що віднайдений він був у тому погребі на Звенигорі.

Доводилося чути, від старших людей, що на Звенигорі глибока криниця була. То в неї колись бик впав і відтоді вже води з неї не брали. А на тім місці, де криниця була, і досі яма позначається, неначе з часом глибшою стає, провалюється.

Нині біля підніжжя Звенигори невелика копанка є. Вода в ній добра та прохолодна, з глибин крутого берега нашої невеличкої річки, що на північ від села починається. Ця річечка село розмежує.

От з південного боку біля Звенигори, ще до війни хата була. І жив в ній дід, якого прозвали Недоступ. (Не доступитися до того місця було). І батько мій, Олександр Рябененко, розповідав, що якось на базарі в Богуславі, розповідали люди, що той чоловік їхній далекий родич і якось давно помандрував на Звенигородщину та й осів в недоступному місці біля Звенигори. То так і прізвище забулося.

А ще в Гудзівці кажуть на Звени-

гору — могила. — “Пішов за могилу, в ліс Гудзове...”

Як йти за могилою, за Звенигору, то на тій дорозі, що поза нею, підіймаючись вгору по новій Тарасівській дорозі, то вправо, не доходячи до ферм, на полях можна було побачити чотири горбки, чотири могили-кургани прадавні. Те місце добре знаю, бо там ще до колективізації були наділи і діда мого, і батька.

Розповідь Михайла Олександровича Рябененка (1922 року народження) записано в ході експедиції “Притоки” в 1980 р.

Дозволимо собі невеличкий коментар до розповіді Михайла Олександровича. Вона тим більш цікава, що рід Рябененків — один із найдавніших і найчисленіших в Гудзівці, поряд з Сапітоненками, Ляпунами (навіть куток є — Ляпунівка).

Укріплення на Звенигорі, зокрема великий погріб, нагадує подібні споруди в Турському лісі, неподалік Козацького.

Ще одна цікава деталь розповіді: як, осідаючи на Звенигородщині, прийшли люди змінювали прізвище. Згадаймо у П.Куліша запис розповіді лірника Дмитра Погорілого, про те, як якийсь Олійник осів за річкою Погибною на кучугурах. То й прозвали його Кучугуром. І це прізвище й досі відоме в Звенигородці — згадаймо відомого поета Леоніда Кучугура, нашого земляка. (Про урочища в Звенигородці. Зап. в 40-х роках XIX ст. П.Куліш. 1856. с.104-109).

Звенигора поряд з високим плато. Давні кочівники свої курганні похо-

вання завжди розміщували на високих місцях. І те, що побіля Звенигори є курганні поховання, свідчить ще раз про її прадавню історію. Це підтвердив в ході краєзнавчої експедиції “Притоки — 81” історик — краєзнавець із Запоріжжя Валерій Євгенійович Борисов.

“А ще єсть в Гудзівці могила Звенигород. Бог і знає, чоґо вона так зовється. Тільки кажуть, що Звенигород був колись козацький город, од жадного двора козак виходив. Й на самій оцій могилі суд стояв, бо город далеко розходився”.

Кулиш П. Записки о Южной Руси, т. 1. — Спб., 1856, с. 105-106.

Відомості про висоту Звенигори у Л.Похилевича (1864 р.).

Висота 65 сажнів

Довкола 130 сажнів

$65 \times 2,13 = 138,45$ метра

$130 \times 2,13 = 276,90$ метра

В “Киевской старине” (1846 год)

Висота 200 аршин

Окружность 400 аршин

$200 \times 71,1 = 142,2$ метра

$400 \times 71,1 = 284,4$ метра

Сажень = 3 аршина

Аршин — 71,1 см

Сажень — 213 см

Тарас Шевченко: згадка про Звенигороду

Твори в п'яти томах. Київ. 1985.

Том 5.

Щоденник. стор. 109

7 сентября

В 10 часов утра при свежем норде с дождем и снегом мы оставили Самару. От Самары вверх начинается подыматься левый берег Волги; это плоская возвышенность Жигулевских гор.

Через два часа мы подошли к воротам Жигулевских гор...

...На первый план этой панорамы из-за ущелья, поросшего черным ле-

сом, высунулась обнаженная отдельная гора. Это Царев курган: народное предание говорит, что Петр Первый, путешествуя по Волге, остановившись на этом месте и сходил на эту гору, вследствие чего она и получила название Царева кургана.

Гора эта формою и величиною напоминала мне такую же гору близ Звенигородки, Киевской губернии, в селе Гудзівці. И гудзівську гору, быть может, какой-нибудь помазанник-пройдоха освятил своим

восшествием, но земляки мои как-то тупо сохраняют в своей памяти подобные освящения. Они (земляки мои) чуть ли не догадываются, что если царь взойдет на такую гору, то, верно, недаром, а уповательно для того, чтобы несатым оком окинуть окрестность, на которой (если он полководец) сколько в один прием можно убить верноподданных...

...Земляки мои, верно, не без причины, не освещают пам'ттю подобных урочищ.

Археологія

Закон України "Про охорону культурної спадщини"

Стаття 35. Дозволи на проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних робіт

1. Проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних робіт на території пам'ятки, охоронюваній археологічною територією, в зонах охорони, в історичних ареалах населених місць, а також дослідження решток життєдіяльності людини, що містяться під землею поверхнею, під водою, здійснюються за дозволом центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини.

Дозволи на проведення археологічних розвідок, розкопок надаються за умови дотримання виконавцем робіт вимог охорони культурної спадщини та наявності у нього необхідного кваліфікаційного документа (відкритого листа), виданого Інститутом археології Національної академії наук України. Порядок надання дозволів установлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 43. Відповідальність за пошкодження, руйнування чи знищення пам'яток

1. Незаконні дії (пошкодження, руйнування, знищення), вчинені фізичною особою, що призвели до істотних змін пам'яток, їхніх територій, охоронюваних археологічних територій, а також їхніх частин, тягнуть за собою кримінальну відповідальність згідно з законом.

2. Самовільне відновлення земляних робіт або їхнє продовження після виявлення знахідок археологічного характеру тягне за собою кримінальну відповідальність згідно з законом.

Президент України Л. КУЧМА
М. КИЇВ
8 червня 2000 року
№1805-III

Звіт експедиції Інституту археології Академії наук України

Днепровская древне-русская экспедиция (начальник экспедиции Толочко П.П.).

Роботала в 1983 году тремя отрядами: Зарубинский (нач. Петрашенко В.А.), Ржищевский и разведотряд (нач. Блатевич Н.В.).

В работе экспедиции принимали участие старшие лаборанты: Ткач Н.Ф., Куницкий В.А. Подготовка чертежей к отчету Корниенко А.Л.

Звенигора

По сообщению работников Черкасского краеведческого музея, в урочище Звенигора, расположенном в с. Гудзовка, Звенигородского района, Черкасской области, собран древнерусский материал. Черкасское областное общество охраны памятников истории и культуры обратилось в ИА АН Украинской ССР с просьбой об исследовании этого памятника — как предполагалось, ядра древнерусского Звенигорода.

Среди множества местных легенд, относящихся к истории Звенигоры, существует несколько вариантов, по которым памятник:

— поселение дневно-русского времени, на вершине горы находился колокол, сигнализировавший о надвигающейся опасности;

— поселение более позднего времени, звон колокола обозначал начало и конец работ.

В обоих случаях поселение представляет собой первоначальный этап развития современной Звенигородки, расположенной в 8 километрах от Гудзовки.

Следующий этап — поселение, находящееся посредине расстояния Гудзовка — Звенигородка.

Звенигора расположена на северо-восточной окраине села, на самом берегу небольшой речки Звенигородки.

Высота возвышенности 35-40 м над уровнем поймы. Размер площадки 45 х 15 м в длину, вытянута по линии северо-запад-юго-восток.

Площадка неровная, сплошь изрезанная ямами, оставленными "раскопками" местных школьников.

В юго-западной части находится большая воронка от снарядов.

Поверхность задернована, засажена в 50-е годы акацией. Склоны крутые, также покрыты деревьями, дерном.

В западной части городища сохранились следы древнего въезда в виде срезанного на склоне спуска шириной 5-7 м.

Приблизительно по центру площадки было выбрано место, свободное от деревьев, где заложена траншея, пересекающая площадку по всей ширине. Длина траншеи №1 14 метров, ширина — 1 метр. Траншея разбита на квадраты 1...7 (по 2 м). Начиная с юго-запада разрез площадки показал следующее: в северо-западной части площадки в темно-сером гумусе расчищена полоса камней шириной 0,3-0,4 м. Глубина культурного слоя в этой части траншеи невелика — 0,5 м, далее — предматерик, на глубине 0,7 метра лесовый материк. В квадратах 3-5 открыты остатки наземной постройки, представляющей собой массу перекаленной глины с включением мелких камней.

Постройка, видимо, сгорела, сползла к юго-восточному склону. Следы, которые наблюдаются, видны у самого края площадки.

Большое количество камней, перемешанных с сильно перекаленной глиной, золой, пережженной землей, вероятно, являются остатками укреплений городища.

В 17 метрах к югу от первой траншеи

была заложена вторая, также шириной 1 м, длиной 13,5 м. Траншеи не пересекаются и не расположены по сторонам света, что вызвано густой засадкой площадки деревьями.

В траншее №2 под дерном находится слой серого гумуса с редкими вкраплениями обломков керамики и угольков. Затем, в кв. №5 на глубине 0,3-0,4 м стал проявляться слой пережженной глины, в который входило много камней. Иными словами, здесь прослежено продолжение обнаруженной в траншее №1 полосы, которая, как стало понятно, тянется вдоль стены горы. Так что поселение погибло в пожаре. Найденное в траншее №2 каменное ядро (овальной формы, в сечении, в узкой части, 20 см), наконечники арбалетных стрел, найденных здесь ранее, свидетельствуют о гибели поселения в результате вражеского нападения.

Находки, обнаруженные при наших работах, а также разведки в окрестностях Гудзовки, не дали материала, датируемого домонгольским периодом.

Основной датируемый материал здесь, как и во многих других случаях, — керамика.

Крутильная керамика, найденная при шурфовке памятников, внешне схожа с керамикой XII-XIII вв. Однако, наряду с гончарной керамикой, встречаются обломки лепных сосудов, сходных с керамикой, выделенных М.П.Кучерой на х. Половецком и датированных им XIII-XI вв. Кроме того, уже упомянутые наконечники арбалетных стрел датированы XIV-XV вв.

Таким образом, датировка поселения на Звенигоре определяется второй половиной XIII-XIV вв., а поселение, в свою очередь, представляет собой укрепленный двор феодала.

ПРИМІТКА

Рукописна копія звіту експедиції зберігається в фондах Звенигородського районного краєзнавчого музею імені Т.Г.Шевченка. Друкується мовою оригіналу.

Археологія

НУМІЗМАТИЧНІ ЗНАХІДКИ НА ЗВЕНИГОРІ

За повідомленням Ю.Сіваченка, з південного боку Звенигори було знайдено римську монету.

Монета карбована з низькопробного срібла. Аверс опуклий, реверс рівний. На аверсі зображення профілю (певно, що якогось римського імператора), у верхній частині можна розрізнити окремі літери. На реверсі

монети зображення поса-ті в повний зріст, літери стерті (можна розрізнити лише літеру "Н").

В різні часи на вершині Звенигори було знайдено також монети і пізніших часів. Одна з них — грош краківсь-

кий, срібна польська монета. Карбована за часів короля Казимира III. Карбувалися такі монети в 1360-1370 роках в досить обмеженій кількості. Середня вага краківського гроша 3,10 грама, якість срібла досить високої проби — приблизно 775.

На аверсі монети зображення корони і напис по колу в два рядки:

"kazimirus primus dei gracia rex polonie"/

("Казимір перший Божою милістю король Польщі").

На реверсі — зображення орла (польського державного герба) і напис: "grossi cracovienses" ("грош краківський").

Ці нумізматичні знахідки ще раз свідчать про прадавнє значення Звенигори, про її тисячолітню історію.

УЛАМКИ КЕРАМІЧНИХ ВИРОБІВ

Постійно діюча пошуково-наукова краєзнавча експедиція "Спадщина" діє при Звенигородському краєзнавчому музеї від 2000 року.

Один з походів по вивченню північних околиць та кутків міста Звенигородки був проведений для ознайомлення з пам'яткою давньої історії краю — Звенигорою.

Відвідини Звенигори показали, що на вершині Звенигори проводяться протизаконні самовільні розкопки "чорними археологами" — самодіяльними скарбощукачами.

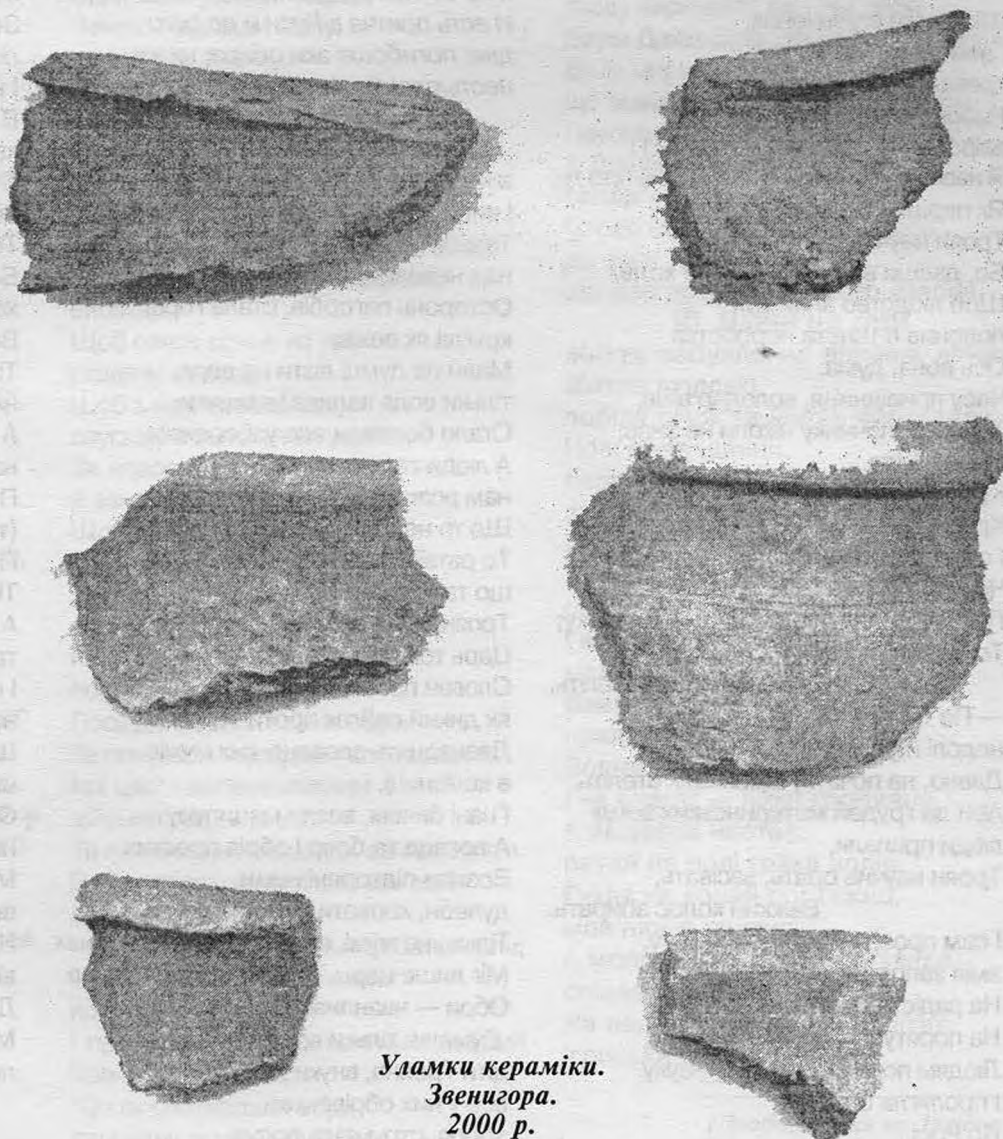
В трьох, виритих ними шурфах глибиною до 70 сантиметрів (верхній периметр 60 x 60 сантиметрів) оглянуто зрізи і обстежено відвали. У відвалах знайдено бити цеглу, щебінь з обпаленою глиною, уламки кісток, рештки гончарних виробів. Основний шар залягання цих знахідок 50-60 сантиметрів, потужність культурного шару, де зустрічаються знахідки, від 10 до 15 сантиметрів (в окремих місцях дещо потужніший).

Привертають увагу фрагменти керамічного посуду. Вони кругової роботи, з добре вираже-

ним вінчиком, чітким переходом. На одному з

фрагментів добре помітний декоративний орна-

мент зубцьованими крапками, який розміщується нижче вінця виробу.

Уламки кераміки.
Звенигора.
2000 р.

Публікації

ЗВЕНИГОРА

3 оповідання молодого князя
Святослава Ігоровича про подорож

I. Троянів вал

...Рища в тропу Трояню, через поля
на гори...

Были вечи Трояни...

На сьдьмом веце Трояни верже Всес-
лав жребий о девицю себе люблю...

Слово о полку Ігоревім

...А тут, як на зло, чи то на добро,

Натрапили слід, проораний

богом Трояном

І завзялися його прослідити.

Збивались сами

— питали людей.

Бога того шанують словяни,

Бо він положив існування світу цього,

На сім віків тисячелітніх.

Шість уже є укінчених.

І землю засіяв

травами, лісом, хлібами,

Рибою — в водах,

звіром — у папорях темних. (1)

Я навіть вивчив напам'ять думу про те,

Як перших людей

Троян научив хліборобства.

Бо, давши всі добра, він не хотів,

Щоб людство злий дух

полонив в тенета неробства.

Ось вона, дума:

Часу привідниця, володар віків,

Троян відпочинку ніколи не знає,

Іде, та й іде.

Крок — день,

Крок — ніч

І світові ближче та ближче до краю.

Часу творець веде сім століть

По тучних полях благодаті й достатку;

То знов сім століть,

Сім наступних століть,

— По темних бескетях

недолі й упадку.

Давно, на початку щасливих століть,

Аби до грудей материнських землі

люди припали,

Троян научив орать, засівать,

Важкий колос збирають.

І сам проорав борозну першу,

змія запрягши у рало.

На радість в години щасливі,

На порятунок в години неволі,

Людям подав цю велику науку.

І пролягла борозна

По Росі,

По Русі,

По городах, долах;

Опоясує землю Дажьбожого (2) внука.

II. Обри.

Си ж обри воеваху на словенях,

и примучища дулебы, суцая

словены, и насилие творяху

женам дулебским: аще поехати

будяще обьрину, не дадыше

въпряди коня ни вола, но велыше

въпряди 3 ли, 4 ли, 5 ли

жен в телегу и повезти обьрена,

и тако мучаху дулебы. Быша бо

обьре телом велици и умом горды,

и бог потреби я, и помроша вси,

и не остася ни един обьрин.

И есть притча в Руси и до сего

дне: погибоша аки обьре; их же

несть племени ни наследка.

Літописець

...Далі все Рось повертала на схід,

а ми повернули праворуч

І вийшли на Тікич, що глине до Бугу.

Там бачили диво:

над невеличким струмком,

Остеронь пагорбів, стала гора,

кругла як вежа;

Мали на думці лізти на верх,

тільки вода залила навкруги,

Стало болотом все узбережжя.

А люди тамтешні

нам розказали про гору,

Що то не гора, а царська могила:

То ратаї 3), велетні обри,

що там у минулім

Трояновім віці жили, царя схоронили.

Царь той не їздив конем, як словени.

Словен проти нього,

як дикий сайгак проти тура!

Дванадцять словенських мужів,

в колісниці,

Гнані бичем, везли маципуру.

А воевод та бояр і обрів простих

Возили підкорені ними

дулебы, хорвати, бужани,

Тільки не мужі, а жени. Їздить на воїнах

Міг лише царь. То була вища пошана.

Обри — чванливий народ.

Думали: тільки вони

діти Трояна, внуки Дажьбожі.

все у них обрівське:

зброя, струмент, посуд,

Навіть могили на людські не схожі.

Обрівський 4) царь звався Дзін-Дзітар,

Тобто, по їхньому,

дужчий між дужчими витязь.

Мав незчисленні багатства.

Золота діадема

Вся в діамантах;

гривну (5) на шиї держала

кована з золота ретязь.

З мідних його казанів,

можна було напоїти

Сотню биків в місяць русальний (6),

у спеку.

Кожного літа ішли, та й ішли насади

з зерном,

З царських обпалених ям

на південь далекий.

Могутній той царь не боявся нікого.

Тільки боявся

курносої гості — костниці (7).

Як же в могилі він збереже

від злодіїв

Золото, зброю, посуд, мідну свою ко-

лісницю?

І наказав поховати його на лузі,

В заклепанім гробі, в порубі (8)

камінним глибокім;

Скласти при цьому всі добра. В поруб

підійде вода,

Тоді не страшні злодійські підкопи.

Багатих вождів, бувало колись,

хоронили в річищах,

Воду відвівши у бік на ту пору.

Тільки ж могили потім

насипать не можна.

А гордому оброві треба

насипать могилу, як гору.

Постарівся Дзін

(так його звали в народі),

Постарівся царь та й помер.

Тільки ж царі не вмирають,

А лиш переходять в царство загробне,

там царювати;

І все, що їм миле,

на той світ собі забирають.

Широго золота, з гривною ретязь,

шию овінув царя;

Сяючим німбом лягла діадема

на скронях;

Майстер на кожному зубці

вирізбив квіти,

На ободі — царь колісницею давить

військо вороже на конях.

До половини стегон опустилась

Мережана, біла як сніг,

полотняна сорочка.

(Продовження на 17 стор.)

Публікації

ЗВЕНИГОРА

З оповідання молодого князя
Святослава Ігоровича про подорож

(Продовження. Початок на 16 стор.)

а поверх неї — шовковий хітон
і порфіра;
Здобила поли і низ хутряна оторочка.
Застібки срібні стисли ступні
в постолах кольорових;
З одвабу онучі оповивали ноги
царя по коліна;
Дивним узором їх обмотали
знизу до верху,
Здоблені сріблом,
волоки червлені ремінні.
Чуб до плечей, бороду, брови і вуса,
Рівно покрила фарба червлена.
Царська порфіра листям із золота
рясно покрита;
Берло коштовне, зап'ястя,
украсили Дзіна в царство підземне.

Зносили слуги царське добро
в тайники,
Жерцям лиш відомі, в порубі каміннім.
Луки, мечі, щити, сагайдаки та стріли,
Несли зброєносці; золото,
срібло — скарбничий сумлінний.
Різні прикраси свої зносили в поруб
Наложниці царські, а виночерпій
— келихи, глеки,
ковані золотом турячі роги,
Пити цареві вино
на пирах після смерті.
А як покличе володарь
на учту соратників вірних,
І будуть кружляти напої в бесіді милій,
Їм виночерпій подасть
чашу любиму царя,
Що обійшла б навкруги,
а всю б не допили.
На боках її золотих вирізьбив майстер
Царя на пиру між гостей, як живого.
Що у порубі лежить, в яких тайниках,
Не видадуть слуги: підуть на той світ з
царем всі до одного.
Сорок наложниць, красунь,
в житті танцюристих, співучих,
Гудці (9), мисливці, блазні і виночерпії
рядом
Сіли в порубі при гробі.
Славили цноти царя;
Жерці доглядали,
щоб хто не порушив обряду.
Потім народ відіслали жерці;

всіх напоїли в порубі; сон-зіллям
І кожному серце проткнула
штричка залізна;
Знак подали засипати поруб.
Заголосили плакухи,
Муж і взялись засипати могилу.
Так починалась тризна.
Люди підходили,
кидали жертви в могилу:
Тучних забитих овець, вепрів,
телят; воїни кидали зламани стріли;
Кидали посуд, кухлики, глеки, горшки,
тут же розбивши.
— Знак, що в печалі,
на світі ніщо їм не миле.
Тризна тяглась ціле літо.
Одні, вшанувавши мерця,
Землю віддавши йому,
принесену з дому,
Попрацювавши на сипці кургану,
Під наглядом слуг та жерців,
не знаючи втоми,
Вертались назад,
а замість їх приходили інші.
Так само сумлінно ставали до праці.
І виросла вежа-могила широка,
висока,
Щоб сяяло сонце на неї,
сходячи вранці,
Щоб з нею прощалось,
спускаючись наніч за землею,
За недосяжне, де сходить небо
й земля, шолом'яно (10),
Щоб дальні нащадки
славили ім'я царя,
Вписане в дії світу цього
високим курганом.
І звався курган Дзін-Гора,
поки лани навкруги
Посідали, орали і сіяли обри,
Та панували над краєм словенським
їхні царі з непереможним
військом хоробрим.
Та потім пани не схотіли землю орати.
Вже запрягали не тільки що жен
в колісниці,
— мужів словенських в плуг запрягали;
Ними ж збирали і молотили
всяку пашницю.
І прогнівився гнівом великим добрий
Троян:
"Он як спотворили обри
даровану людям науку!"

Скарживсь Дажьбогові:

"Глянь як знущаються обри ледачі
На нивах священних з
Дажьбожого внука,
Скарай нечестивців!
"І Дажьбог скарвав:
Із-за Дністра привіялась
пошесть чорного мору
Внуки Дажьбожі,
словени тікали на північ,
В лісі несходимі, в болотисті землі
та в гори.
А велетням обрам тікати туди —
не рука.
Кинулись в степ, гонячи стада, везучи
добро на колах скрипучих...
Тільки догнала злих моровиця в степу;
Всіх положила кістками смерть неминуха.
Тільки й зосталась по них примовка:
"Згинуть, як обри".

Тобто загинуть назавжди й безславно.
Роки пройшли,
знову вернулись на тучні поля
Внуки Дажьбожі, ратаї мирні, слов'яни.
Бо їм миролюбним,
що землю святу здоблять трудом,
І мусить належать вона по закону.
А Дзінів курган,
тепер — Дзвін-Гора.
Слово співзвучне прийшлося
до споруди,
що має подобу великого дзвона.

III. Дзвін на горі

Життя забувало на вільних ланах.
Житла людські
побіля річок та долин виростили:
Нові поля цілини,
перелоги минувшини, знову
в ниви родючі сила
людська оберталя.
Праці й достатку супутники,
сірі воли, коні швидкі
І всяка хлівна череда,
мали і випас і теплу одрину (11).
Взимку на звіра мужі ходили,
пряли та ткали жінки
Вовну пухку. льон,
і на снасті — лико кропивне.
А як весна настає,
ратай на полі гейка волів,
Гукає на коней протяжно,
мов пісню співає;
А молодь давно водить танки,
співає веснянки;
На пагорбах, сонцем зігрітих,
ігриська грає.

(Продовження на 19 стор.)

На березі Тікича. XIII ст.
Туш, перо. 2003 рік.
Художник
Анатолій Алексєєв.

Публікації

ЗВЕНИГОРА**3 оповідання молодого князя
Святослава Ігоровича про подорож***(Продовження. Початок на 16, 17 стор.)*

Тоді й Дзвін-Гора оживає.
 Ближче до сонця
 Тягнеться юність на гору,
 на шапку високу;
 Пісні дзвенять, як радість життя.
 Живим байдуже,
 Чий дух оселився царювати
 в порубі глибокій.
 Тільки не довго степ дарував
 хліборобам-сусідам
 Спокій щасливий, мир і безпеку.
 Ще не взялись за чепіги онуки,
 як нова орда
 Степ залила від Дунаю
 до Дону далекого.
 І вже не гукає на полі,
 мов піючий пісню
 Ратай безпечний.
 Боїться кахикнуть на ниві (12);
 Списом вола поганяє;
 молодь чатує в степу:
 Тайними тропами крадеться
 ворог зрадливий.
 Злий степовик
 уміє рубатись шаблюкою,
 Міцно сидить на коні,
 кидає спритно аркана,
 А витязі нив,
 міцно сидять на землі,
 а взявши меча
 На ворога сунуть,
 як туча грізна неблаганна.
 Дайте лиш час стати на ноги.
 Тож і чатують дозорці.
 Ось розпізнали свіжі сліди —
 ворог десь близько!
 Криком кричить Дзін-Гора
 і на тривогу
 Б'є гарячково залізо в казан,
 добутий колись в бойовиську.
 Роки ішли та й ішли.
 Не одному казанові душа голосна
 Геть відлетіла назавжди
 з мідного тіла.
 Мабуть, що довбуші били
 на сполох
 Часто й завзято.
 Тріскалась мідь, хрипотіла.
 Вічна війна породила
 вояцькі дружини,

Що вже не вертались
 на батьківські ниви.
 В спільних жили куренях.
 Грати зі смертю
 В чіта чи лишку в степу (13),
 війну полюбили.
 А поміж них виростили мудрі,
 хоробрі привідці;
 Сила військова постійна стала
 в народі опріче;
 Вірно служила своїй батьківщині і
 здобувала права
 Більші та більші; стала нарівні
 із вічем.
 І порішили віче та князь:
 рядом з горою
 Силами всього народу, городище
 Звенигород укріпить як столицю
 Повисить на сонній горі
 ревучого дзвона;
 Викликає з Києва
 майстра-умільця.
 Город не швидко постав.
 Майстер, болгарин,
 Аж п'ятого року на гору
 підняв дзвона зимою.
 Здалека клали до шапки
 гори риштовання довге як міст,
 Міст обморозили льодом,
 поливши водою.
 Дзвона на санях тягли
 коловоротом потужним;
 Мужів по десять ставало
 до вирла (14). То ж не дрібниця!
 Аби по землі його повезти,
 двадцять волів
 Треба було б запрягти в колісниці.
 То ж був і дзвін! З мідних грудей,
 любимця народу,
 Звуки неначе сами
 починали гучніти;
 Тяжкого серця удар утопав
 в наростаючій гудбі,
 Що ніби лилася з небес,
 з іншого світу.
 Марилось,
 ніби істота жива ошаджує силу,
 Вклавши до першого видиху
 моці частину;
 Решту розмірено
 в голос співучий вклада
 І він то слабша,

то знову підсилений лине.
 Чулася в ньому то сила могутня,
 То колискова пісня
 без слів задушевна,
 Гомін лісів,
 шум розмаїтих вільного
 вітру степів,
 Плачі сумні на тризні по кривих.
 Чи кликав людей на віче народне,
 чи на тривогу,
 Чи на дідами заведене свято,
 до колу,
 Кожний зачувши голос його,
 як наказ,
 Ставав громадянином,
 воїном, радісним другом.
 Звенигород весь в свято
 збирався близько гори.
 Дзін затихав, гудці натомість
 народ звеселяли.
 Місце веселе гульбищ народніх
 так і прозвали — Гудбівка.

.....
 І все те минуло, тільки гора стоїть
 як стояла.
 На сьомому віці Трояновім,
 тисячелітнім,
 Віці останнім світу цього,
 прийшли у степи печеніги.
 Хан головної орди, лютий Турай,
 на Тікич прийшов.
 Де просувався —
 немов після пружів (15) степи
 почорніли.
 Цей не ховався як полоз в траві.
 Сунули вежі на колах,
 Става і військо, як бір неозримий,
 як туча...
 Дзін на горі сполох востаннє
 пробив та й замовк:
 Взялись за мечі дзвонарі.
 Запанувала тиша гнітюча.
 Князь Доброслав,
 військом горобрим, поліг
 На полі кривавім. Силу зломала
 сила чужа, неблаганна:
 Город зруйновано,
 стоптано кіними старих та малих.
 Решту погнали в полон на арканах.
 Лютий Турай дзвона велів взяти в
 орду. Не знав, бусурмен,
 Що то не хижацького
 розуму справа;
 Дзвін покотився з гори і загруз,
 потім засало болото його.
 Де він лежить — невідомо.

(Продовження на 20 стор.)

Публікації

ЗВЕНИГОРА

З оповідання молодого князя
Святослава Ігоровича про подорож

(Продовження. Початок на 16-19стор.)

Віє лиш вітер над ним,
хиляться трави.
З часом, Звенигород знову
піднявся з руїн,
Встала Гудбівка. Тільки що
гудби не чуть, дзвін не лунає.
а хлібороби, господарі,
більш ніж мечем
— Прикладом праці й
добробуту орди скоряють.
Деякі сіли постійним
сусідом слов'ян, з ними торгують,
Знають уже смак паляниці,
сами ж не беруться до плуга.
З ними дружи, а меч та списа
впоготив'ї держи.
Зміцнюй щодня власну потугу.
Ще опустіють над Тікичем ниви
не раз, тільки ніхто
Крім слов'ян, не посяде землі
над Трояновим валом,

Вернуться з новою силою
внуки Даждьбожі на них.
Витязі славні, дужчі від обрив
трудом, озброєні ралом.
Зникнуть кочовницькі орди.
Степи віковічні
Розорють нащадки слов'ян,
майстри на всі руки.
Віщі Бояни, душі полеглих дідів
утішають,
Що дзвона на гору знову
піднімуть правнуки.

Клим ОЛІЙНИК.
м.Звенигородка 1970 рік

ПРИМІТКИ

- 1) Папорзі — густі зарослі в лісі.
- 2) Так називали себе наші предки слов'яни.
- 3) Ратай — орач.
- 4) Обровський, обрий — великий. Збереглось в чеській мові.
- 5) Гривна — прикраса золота, яка

мала ще й релігійне, культове значення. Через неї вилітала душа, як людина вмирала.

6) Русальський — місяць, в якому святкують Івана Купала.

7) Костриці — костенець — скелет. Збереглось в польській мові.

8) Поруб — яма.

9) Гудці — музики.

10) Шолом'яно — обрий, що здавався людям горою.

11) Одрина — приміщення для скотини.

12) "Ретко ратаєве кикахнуть" (Сл. о полку Игор.).

13) Чіт чи лишка — гра, при якій, один в згорнутій жмені держить якусь кількість — парну чи не парну — горіхів, ягід і інше; другий вгадує: чіт чи лишка; коли вгадав, — забирає вигране, а не вгадав — віддає таку ж кількість. Ролями чергуються.

14) Вирло — важіль, який вставляють у коловорот щоб збільшити діючу силу людини.

15) Прузі — сарана.

Ігор ПОСОВЕНЬ

ЗВЕНИГОРА

На високій горі іще зрання
Розкладала багаття людина,
Щоб віддати Богам на заклання
Кращу дочку і першого сина.

Щоб країну Боги зберігали —
Чорні дими знялися вгорі.
А в підніжжю в нестямі лежали
Чорним пластом в сльозах матері.

Та камінного Бога звалили
І розвіяли жертвний прах.
На високій горі встановили
Дзвони й вежу на міцних дубах.

Як покриють країну заграви,
Орди куряву здіймуть в степах,
Кличе дзвін всіх до бою і слави
Із мечами виходить на шлях.

Не жадає юнацтво то Молох —
Знає кожен, хто землю ора —
Зве солом'яні стріхи на сполох
Дужим голосом Звенигора.

Більш нестрашні напади ворожі —
Можем землю спокійно орать:
У країні стоїть на сторожі
В міднім шоломі Звенигора.

Вражі враги степи обложили:
Впали скали з ворожих гармат
І на горах дозори згасили.
Чорні хмари на згарах висять.

Мідний дзвін покотився з гори,
Як голова з ятагана.
Чорна вежа криваво горить,
Як на плечах зарубана рана.

Позбігались лихі вороги,
Молотами той дзвін розбивали,
Тільки серце розбить не змогли,
У глибоких ярах заховали...

З того часу поникли, як колос,
Лише нишком шептали в печалі:
Ой, замовкнув навіки наш голос!
Більш не мати нам серце із сталі.

Та по селах говорять старі:
— Не розбити його — то омана,
Дзвін хорониться вічно в горі,
Злі пани напускають туману.

Провалився всередину він,
Як сторожя вежа горіла,
Притягнули пани інший дзвін
І на людях розбити веліли.

Дзвін нерушний в горі негвава.
Притулися, юначе, й послухай,
Але так, щоб душа й голова
Мали добре чулеє вухо.

Що, не чуєш? Напасть повелась,
Що глухими зробилися люди,
Хто ж почує землі віщий глас,
Той ніколи його не забуде.

1949 рік.
м.Городище.

Публікації

Юрій КРУГЛЯК

ДЗВІН-ГОРА

Серед поля, край дороги, височить гора
І вершиною своєю небо підпира.
Під горою слободонька, ген під самий обрій,
А в слобідці проживають здавна люди добрі.

Люди добрі русичі,
Орачі і сіячі,
Вони мужні, смирні,
Працьовиті, мирні.

Під горою жито сіють, на горі стіна,
За стіною кам'яною — вежа кам'яна,
А на вежі-кам'яниці дзвін великий мідний,
І окіл, як на долоні, із дзвіниці видний.

Біля дзвона вартові,
Хлопці браві, бойові,
Поглядають пильно,
Чи димів не видно.

Почорніла, посмутніла степова гора,
Понад нею чорні хмари білий день збира.
На сторожках на далеких дим у високості —
Значить, сунуть на слобідку непрошені гості.

Десь далеко ворог іде,
А на горі дзвін гуде:
— Гей, збирайтесь, люди,
Скоро битва буде.

Мідний дзвін гуде-гукає: — Вільні русичі,
Гей, скоріш списи ладняйте і гостріть мечі,
Швидше сходьтеся до замку, ставайте на чати
Та готуйтеся добряче гостя зустрічати.

Насувається орда,
Ще чорніша, як біда.
Буде бойовиця,
Січа-кривавиця.

На цей гук спішили люди із сусідніх сіл
І гостям несли гостинці, та не хліб, не сіль.
Зустрічали того гостя стрілами, списками,
Зустрічали посіпаку гострими мечами.

І ту гору степову
Та й за службу бойову
Люди після бою
Звали Дзвін-горою.

Ще і досі серед поля височить гора
І вершиною своєю небо підпира,
І хоч зникли дзвін мідяний, вежа й загородка,
Місто славне і понині звуть ЗВЕНИГОРОДКА.

Юрій Кругляк. НА КРИЛАХ ЛЕГЕНД.
Київ. "Веселка". 1966, с. 19-21.

Микола ГІРНИК

**Моя
Звенигородщина**

I.
Степами золотистими,
Гаями срібнолистими
Під небом голубим,
Тополями, калиною,
Розлогою долиною
Над Тікичем крутим;

В цвіту-вінку вишневому,
У запаху травневому
Розкинулась вона,
Фашистами плюндрована,
Та знову відбудована
Кохана сторона.

В боях і в праці звірена,
Ногами вся проміряна
Земля із краю в край,
Росте моя відроджена
Моя Звенигородщина —
Заквітчаний розмай.

II.
Шляхи-шосе шліфовані,
Мережані заковані
Дубові мости.
Веселками позводились.
Чи вам коли доводилось
В оцих місцях іти?

Іти ногами босими
Шовковими покосами,
Лугами до села,
Листками капустяними
З холодного, з духм'яного
Попити джерела?
З під дуба кучерявого
Вода дзвенить
між травами,
Прозора та ясна...
Оновлена, відроджена
Моя Звенигородщина —
Колгоспна сторона.

III.
Вітрець хлібами грається,
Комбайн плыве-ховається
У хвилях колосків,
Просторами безкрайніми
Щасливого штурвального
Веселий лине спів.

Зерно іде потоками
Широкими, глибокими,
Як злити — більш Дніпра;
Йде сила міліонного,
міцного, многотонного,
Народного добра.

Людей снаги гігантської,
Як цих —
з сім'ї радянської, —
На світі — пошукай!
Іде вперед відроджена
Моя Звенигородщина —
Золотоносний край.

IV.
З садів над залізницею,
Де потяг мчить птицею
На Шполю чи Тальне,
Димок із цукроварного,
З майстерні чи ливарного
Привітно промайне.

Вогнями та сиренами,
Із соцістечка — кленами
Вітається Юрбас.
Ділами благородними,
Будовами народними
Ми рухаєм свій час.

Із світлими надіями,
Із ленінськими мріями
Під зорями Кремля
Іде в труді відроджена
Моя Звенигородщина —
Прославлена земля.

Із збірки
"Моя Звенигородщина". 21.08. 73

Публікації

Василь ДЕРГАЧ

НА ЗВЕНИТОРІ

Крізь безтурботність нещодавну,
Крізь забуття, мов крізь коли,
Сьогодні рано-спозаранку
Ми до Звенигори прийшли.
Гора завітчана калиною,
Земного сповнена тепла,
Як пісня, вічна і нетлінна,
Сьогодні знову ожила.
Возведена ще козаками
В туманно-сивій давнині,
Вона зтиралася віками,
Чекала нашої весни.
І дочекалась.
Стала вище.
Достала небову блакить.
Прислухайтесь!
Не тільки в віршах,
а наяву крізь сонну тишу
Гора дзвенить!
Гора дзвенить!

“Шевченків край”, 1974, 1 червня.

Валентина КУЗЬМЕНКО-ВОЛОШИНА

Звенигоро, ти сива моя пісню,
твої тополі, клени, ясени...
Від князя Володимира і присно
У душі днями-дзвонами дзвени!

Живуть в мені твої і честь, і слава.
Болять твої тривоги і жалі.
Гарнішого немає, їй же право,
Від тебе, рідний краю, на землі!

Мечі перекувати на орала —
В людині мрія ця одвік жива!
Давно вже б я цю пісню заспівала,
Та довго йшли до мене ці слова.

Давно вже б я окопи розорала —
Не вирости ж їще мої сини, —
У полі бур'яни повиривала, —
Але на чім же вивчатись вони!

Звенигоро, ти пісня заповітна,
Шевченків край, Тарасова земля.
Тополя ніжно хилиться на вітрі —
Голівоньку до сонця прихили.

* * *

Чи вам доводилось бувати на
Звенигородщині?
Чи хоч проїжджали мимо сіл її —
Мальв білокітних?
Та невже ж і не чули, що є на Вкраїні
Місто з назвою, що дзвінкіше мідного
дзвону?
Чи бували ви в місті — Звенигорі?
Не були — завітайте,
поклоніться низенько оцій землі,
Помилуйтеся тополиними селами,
Що ромашками квітнуть у щасті
новому
Над фіолетовою стрічкою Тікича.

“Шевченків край”, 1974, 10 вересня.

Григорій КУЦАН

Звенить гора — Звенигора
Піснями солов'їними.
Шумить гора — Звенигора
Гаями тополиними.
Стоїть гора — Звенигора
Полями закосичена.
Навік гора — Звенигора
Піснями возвеличена.
О краю мій, затвітчаний
Садами буйнолистими,
Добром багатий, піснею
І танцями вихристими.

м. Звенигородка

“Шевченків край”, 1988, 15 жовтня.

Таїса ЛАРИНА

БАЛАДА ПРО ДЗВІН

Стоїть, громами й грозами побита,
Звенигора від літа і до літа...
Віків минулих на тобі печать —
Наруги свідок і тяжких проклять...
Від печенігів, половців... татар...
Менглі-Гірея нищівний удар!
Не раз твій дзвін тривожив чорну ніч —
Вставала рать і всі йшли на січ...
За отчий край в бою кістями лягали...
Та згинули ворожі всі навали!
...Монументальна стела край дороги —
Минулого печалі і тривоги.
На ній — відважний витязь б'є у дзвін,
Та дзвін мовчить: завмер навіки він!
Тепер його лунке чутливе било
На чатах щастя й миру заніміло!

“Шевченків край”, 1974, 12 жовтня.

Дмитро ГОРБЕНКО

Моя Звенигородка

З зіниць Дніпра, з світлиць добра,
Твоя чарівна врода.
Мов кобза гра, дзвенить гора,
Моя Звенигородка.

Де в зорях росяні луги,
Де верби і тополі,
Стежки Тараса пролягли
Крізь наші дні і долі.

На цій землі, щоб день яснів,
Конали зайти биті.
Все жде з боїв своїх синів
Моя земля-лебідка.

Хай буде мир лиш на віку!
Мов золота лілея,
Ти у дівочому вінку
Черкащини моєї!

Грай голосніше, кобзо, грай
Про лан, де щастя родить!
Шевченків край — щасливий край,
Моя Звенигородка.

“Шевченків край”, 1984, 1 травня.

Анатолій РЯБОНЕНКО

Вона прекрасна повсякчас,
Звенигора велична.
Знаходиться в селі у нас
Гора ця історична.
Гудіння дзвону чули всі,
Коли на сполох біла:
“До бою всі, бо звідусіль
іде ординська сила!”
Вже сотні літ стоїть вона,
Гудівку звеселяє.
І ніби сива давнина
Зі мною розмовляє.

“Шевченків край”, 1986 р. 19 квітня.

Публікації

Олекса ЛИЩЕНКО

Дзвенить гора —
Звенигора...
А чи правда це,
а чи марення
Перестиглих бажань,
Перестиглих чекань!..

Контрабасять драти,
Висопілкує стигла пшениця,
Вітровий-диригент
припадає грудьми до землі.
Домрить лунко земля,
І колишеться тиша в криниці,
І наповнили степ чаклуни-скрипалі.
І охоплює поглядом краю
блакить...
Випадковий цвіркун
до міської квартири
Залетів, розбентежив
І в серці дзвенить.
Дзвенить гора —
Звенигора...

“Шевченків край”, 1988, 15 жовтня.

Віталій БАС

ЗВЕНИГОРА

Ні час отарами жорстоких літ,
Ні орди кочівничі
Не стерли м'я з лиця землі —
Стою, як на нетлінний звичай.

В мені дрима священний гнів.
І якщо юна поросль
Забуде заповіт батьків —
Ударю я на сполох!

Я древня Русь,
Козацтва щит.
Я — наше сьогоднішнє.
І предків голос,
Мудр і щир —
Моє наймення!

Р.РУДЕНКО

ДОЩ НА ЗВЕНИТОРІ

Темніли квіти від образи,
Стогнав від злості дальній ліс.
А вітер яничаром в сказі
Між трав хитких на гору ліз.

Суцільно-чорною стіною
Надходить злива, як орда...
І затремтіла перед боєм
Між кленів липка молода.

Принишклий мокрий степ навколо
Дрижав від грому. канонад.
Із хмар насуплених додолу,
Немов картеч ударив град.

Але гора не склала крила,
Вся настовбурчилась на діл,
Розставила на крутосхилах
Акацій гострих частокіл.

Гілки в напрузі аж дзвеніли
Тонкими нервами тятив,
Готові кинуть гострі стріли
Супроти всіх поганських злив.

Ще сіяв дощ. Але в долині
Вже згасли шквали чужини.
І птах нескорену вершину
Здоровив співом голосним.

м.Ватутіне.

“Шевченків край”, 1970, 4 квітня.

М.ШУЛЬГА-ШУЛЬЖЕНКО

Пролітають останні вагони
І зникають у сяйві зорі...
Знову я на розстріляних гонах
Поринаю у повені мрій.

Знов село... І Звенигори гори
Віють спомини в душу мою.
Тут стояли козацькі дозори
Й боронили країну свою.

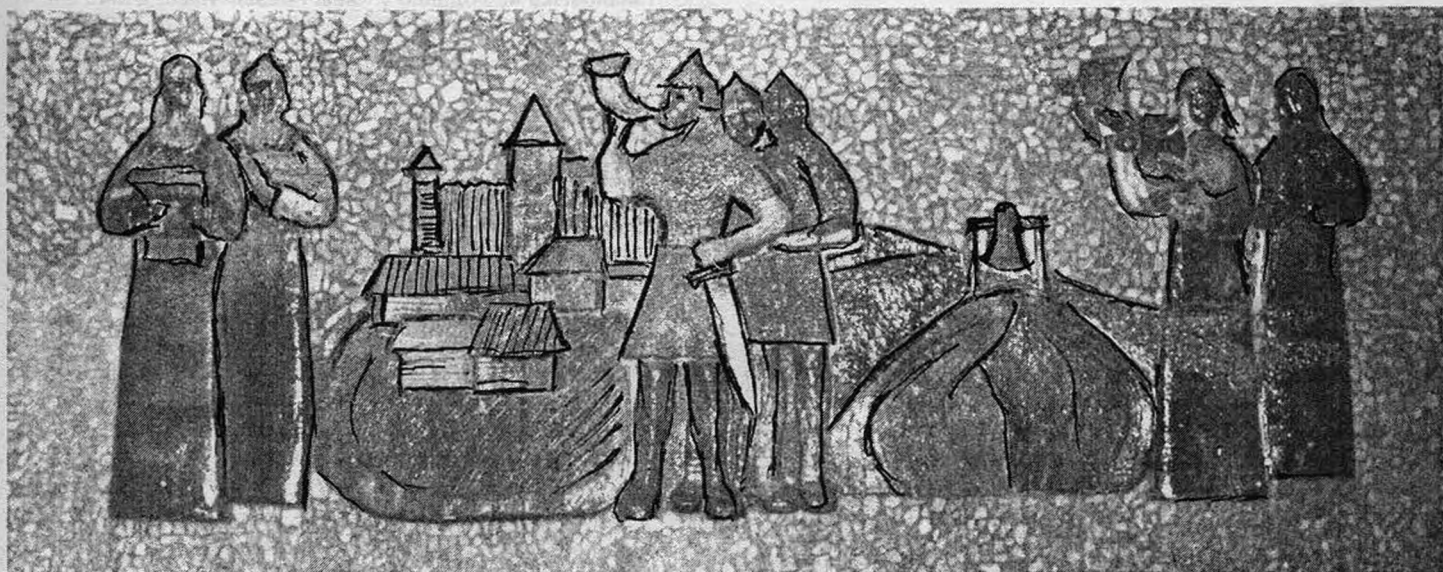
Знов нависло прокляте минуле
На сивіюче чоло зорі.
Від ставків відганяє намулом,
Де співають сумні кобзарі.

Де співають про сиву давнину,
Про козаччину й лютих татар.
Та ніколи моя Україна
Не піде по слідах яничар.

Все пройшло, наче тінь у тумані,
Тільки хмурі могили стоять.
Я вже бачу обличчя рум'яне
Крізь руїни старого життя.

Пролітають останні вагони
На березові, жовті гаї...
Знов я йду до Звенигори в гони,
На зірниці майбутніх боїв.

“Шевченків край”, 15 жовтня 1988.

Звенигора. Панно (кераміка). Художник Цезар Юзепольський

Наша книгарня

Бібліотека краєзнавця

Черкаська область. Туристична карта (масштаб 1:21000). Міжнародна організація "Об'єднання Українців Світу". Видавництво "Агрополіс Лтд". Черкаси, 2004.

На карті позначено археологічні пам'ятки, пам'ятки культової архітектури, монастирі, музеї, парки — пам'ятки садово-паркової архітектури, цікаві природні об'єкти, пам'ятки громадської та військової архітектури, пам'ятники видатним особам.

Туристична карта — добрий наочний посібник для вчителів історії, географії, учнів, студентів, краєзнавців, всіх, хто цікавиться історією та культурою рідного краю.

Білецький Ф.Ф. Вічний подзвін Звенигори. Нариси з історії Звенигородського району. Звенигородка, — 2003, — 186 с., іл.

Книга нарисів з історії Звенигородського району "Вічний подзвін Звенигори" Ф.Ф.Білецького є першою краєзнавчою працею, в якій систематизовано історію славного Шевченкового краю. Змістовна насиченість, дослідницький пошук, чіткі узагальнення та манера оповіді роблять книгу цікавою і цінною в історичному і літературному плані водночас.

Блажко П.Ф. Ватутіне. Історичний нарис. Черкаси: Сіач, — 2001. — 160 с., іл.

Ця книжка про людей міста, які його побудували і плекали впродовж півстоліття. Реальні факти і персонажі, літературна довершеність форми, змістовна насиченість, дослідницький пошук і чіткі узагальнення роблять текст адаптованим для читацької аудиторії, різної за віком, освітою, уподобаннями.

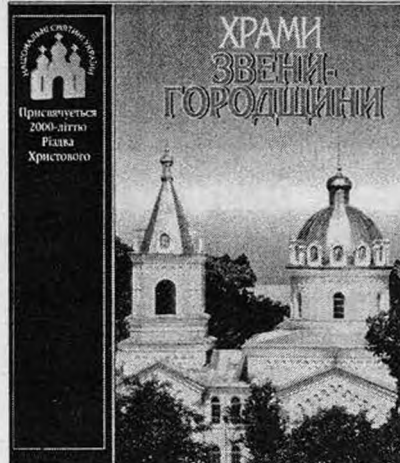

Бурій В.М. Твоє Ватутіне від А до Я: короткий словник-довідник. — Ватутіне — Черкаси: Витоки, 2003. — 20 с. (Енциклопедія для наймолодших).

У короткому довіднику краєзнавця, члена Національної спілки журналістів України В.М.Бурія читач знайде інформацію з географії, топоніміки, дізнається про історію заснування м.Ватутіне.

З книги можна довідатись також про відомих людей, які уклали місто, про історичні події, що в ньому відбувалися або з ним пов'язані.

Адресується, насамперед, юним краєзнавцям, учням та учителям, широкому колу читачів. Книга може бути відправною точкою для нових досліджень і пошуків на краєзнавчій ниві.

Лячинський С.С. Храми Звенигородщини. — К.: Техніка, 2004. — 80 с., іл.

Південне порубіжжя Київської Русі, колись українського козацтва,

край Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького та гайдамацьких повстань... Це місце України дало світові Тараса Шевченка — пророка національної ідеї українців.

Храми Звенигородщини були звичайними церквами, вони не належали до шедеврів світової архітектури.

Але саме до них століттями йшли люди зі своєю вірою, молитвою і надією на ласку Божу. Від цих храмів починав торувати свій шлях у вічність Тарас Шевченко, у місцевих дяків навчався він грамоти та малювання.

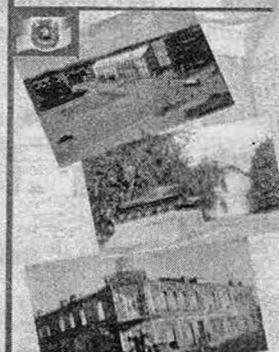
Розповідь про церкви Звенигородщини буде цікава для краєзнавців, учителів, студентів і учнів, для широко загалу читачів.

Білецький Ф.Ф. Звенигородка: Мала енциклопедія. Звенигородка, — 2004, — 204 с., іл.

Мала енциклопедія Звенигородки включає в себе короткі довідки про найважливіші події історії одного з древніх міст Черкащини — Звенигородки, перша літописна згадка про яке відноситься до 1394 року, основні терміни і поняття з культурного і духовного життя, вірувань і звичаїв, подає дані про основні підприємства, установи і організації міста. В енциклопедії також вміщені біографії державних, політичних, громадських, культурних і військових діячів, літераторів, учених і митців, життя і діяльність яких пов'язані зі Звенигородкою, відомих людей міста, які внесли свій вклад в його соціально-економічний і культурний розвиток.

Книга розрахована на широке коло краєзнавців, учнів загально-освітніх шкіл, викладачів та всіх, хто цікавиться історією рідного краю.

ЗВЕНИГОРОДКА: МАЛА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

КНИГА

"Край козацький. Довідник з історії Лисянщини" побачила світ

Національна академія наук України, Інститут історії України НАН України, Науково-дослідний інститут Українського козацтва, Український інститут воєнної історії, Лисянська районна спілка краєзнавців "Витоки", Музей гетьманства при підтримці депутата Черкаської обласної ради Ю.П.Маловічка нещодавно у Києві презентували давно очікувану книгу "Край козацький. Довідник з історії Лисянщини".

На зібрання були запрошені відомі науковці, громадські діячі, краєзнавці.

Виступаючи, а серед них були голова Лисянської районної ради С.С.Дубовий та директор Боярської ЗОШ І-ІІІ ступенів М.П.Демчук, одностайно висловились про важливість виданого колективного дослідження, відзначили його специфіку та вагомому джерельну базу книги, до якої увійшли матеріали архівів України, Польщі, Росії, спеціальні наукові праці, місцевий матеріал. Адже особливу увагу автори зосередили на історії Правобережної України, зокрема, подіях ХV-XVII століть, Гайдамаччини, національно-визвольного руху 1917-1921 рр., біографіях найбільш відомих людей Лисянщини.

Почесної відзнаки "Лідер народної довіри", звання "Почесний член Всеукраїнської спілки краєзнавців" був удостоєний на презентації керівник авторського колективу дослідження, голова Лисянської районної організації "Витоки" В.М.Щербатюк. Цього дня Почесними краєзнавцями України стали начальник відділу культури Лисянської райдержадміністрації В.П.Костенко, директор Боярської ЗОШ І-ІІІ ступенів М.П.Демчук, завідувач кафедри Черкаського державного технологічного університету М.І.Бушин.

"Понад Тікичем" — громадсько-політична газета Лисянського району 2.ІІ.2004.

*Vitos voco,
mortuos plango,
fulgura frango.*

*Живих кличу,
мертвих оплакую,
блискавки ламаю.*

Напис на дзвоні

*Немає людини,
щоб була б як острів,
сама по собі,
Кожна людина —
грудка землі,
часточка суходолу;*

*І якщо море змиє
хоч би скалку материка,
поменшає Європа,
І те саме буде,
якщо змиє
мис або оселю
друга твого,
а чи твою власну,*

*Від смерті кожної людини
малію і я,
бо я єдиний
з усім людством;
Тому ніколи не питай,
по кому б'є дзвін —
він по тобі.*

Джон Донн, англ. поет
кінця 16-початку 17 ст.

ВІД РЕДАКЦІЇ

Спадщина... Що лишили нам прадіди, діди, батьки... Що полишимо дітям, внукам і правнукам нашим...

“Покоління відходять, й покоління приходять, а земля віковічно стоїть”, — сказано в Книзі Еклезіястовій. окреме життя — мить в плині часу. Та вічність складається саме з миттєвостей.

На Нерушимій Стіні Софійського Собору в Києві сяє мозаїкою Образ Божої Матері — Оранти, Берегині, заступниці нашої України. Кожна часточка смальти — сама по собі. Лиш разом вони складають Вічний Образ.

Історія складається з подій. І в кожній діють люди. Одні імена вписані в історію, інші стираються часом. Та варто берегти пам'ять про все і про всіх. Не має майбутнього той, хто не знає свого минулого. Минуле вчить і прикладом служить, і попереджує. І славу примножує, і від помилок застерігає.

Видано “Книгу пам'яті України”, “Книгу Скорботи України”, видаються книги “Реабілітовані історією”... Тисячі, мільйони імен... За кожним людське життя...

І немає людини, яка була б сама по собі...

Редакція запрошує до співпраці всіх, кому не байдужа історія землі. історія роду свого.

Шукайте! Листи, фотографії, записані спогади старших людей складають ті часточки нашої історії, яким слід жити вічно.

Пишіть, телефонуйте, приходьте.

Адреса редакції: 20200 м.Звенигородка, Черкаської області, вул. Вячеслава Чорновола, 41.

Районний краєзнавчий музей імені Т.Г.Шевченка, тел. 5-38-39.

Звенигоро, ти сива моя пісне ...
(Давнє фото).

Звенигородка 2004